

Neakivaizdinis VILNIUS

Nr.

20

Geležinio Vilko
kall?

Kas sukūrė

Muziejų
kavinėse

Žiemos
skonis

Nuo Sapiegy rūmų
iki „Lelijos“

Vilniaus
simboliai

2023 Žiema

Sapiegų rūmai
(p. 5)

Sapiegos bareljefas
(p. 9)

J. Montvilos namas
Basanavičiaus g. 45
(p. 17)

Buvusi smuklė
Basanavičiaus g. 53
(p. 14)

Balsio ežeras
(p. 19)

Geležinio Vilko kailis
Užupyje
(p. 20)

Grafitis „Labirintas“
Savanoriuose
(p. 26)

Kazio Varnelio muziejus
(p. 26)

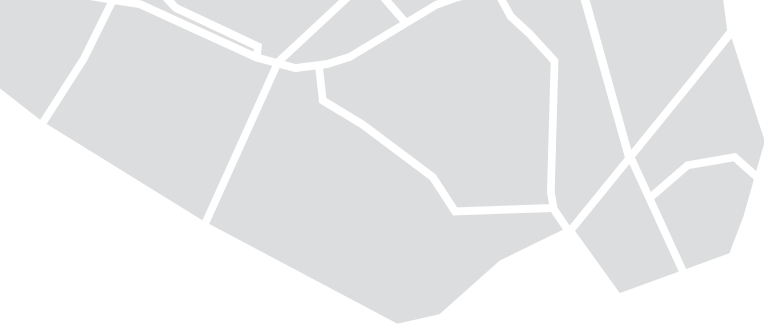
„Peronas“
(p. 29)

„Loftas“
(p. 31)

Sniego žmonės
(p. 30)

Žiemiškas miestas švenčia ir kartu rimsta. Vaikstant jis pašnabžda žurnalo temą – Vilniaus simboliai, ženklai ir paslaptys.

Dažniausiai vilniečiams „ir taip viskas aišku“ savam mieste. O jei ne – miesto netikėtumams leidžiame pasislėpti kasdienybėje. Tačiau jeigu eitume per Vilnių tarsi pirmą kartą – ką pastebėtume? Gal stabtelėti priverstų barokiniai langai, karų randai daugiabučių sienose, gal puošnumą atgaunantys Sapiegų rūmų bokštai? O kas, jei visą laiką galvoję, kad Geležinio Vilko legendos neįmanoma įrodyti, rastume jo kailį juvelyrės studijoje Užupyje?

Miesto istoriniame ir kultūriniame žemėlapyje ryškiai pažymėta Jono Basanavičiaus gatvė. O štai siuvyklos „Lelija“ pastatas, pažįstamas visam Naujamiesčiui, atgimsta kaip jauno, kūrybingo Vilniaus ženklas.

Kultūriniai šių dienų fenomenai kinta, jais tapti gali net po rajonus zujantys kurjeriai. Ir rajonai keičiasi – gyventojai kuria *vietos jausmą* per istorijas. Net fotografuodami saulėlydžius pro langus Karoliniškėse.

Gal šios žiemos mieste simboliu taptų eilė prie eketės Žaliuosiuose ežeruose? Arba šiluma išskirtinėse muziejų kavinėse?

O kaip skamba Vilnius nuo Filharmonijos iki Muzikos ir teatro akademijos? Skubančio miestiečio akimi tyrinėjame Vilniaus simbolius – tiek praeities, tiek dabarties, akivaizdžius ir subtilesnius, kuriuos pastebi tik tam tikrų rajonų, gatvių, profesijų žmonės.

VIETA

Sugrįžę iš praeities

Jurgita Ogulevičiūtė-Guehlke

Manto Judriaus nuotraukos

Restauratoriai darbavosi net su milimetro plonumo teptukais.

Pro belapius medžius iškėlę du puošnius atkurtus fasadus, istoriniai Sapiegų rūmai po ilgų šimtmečių tylos išdidžiai sugrįžta į sostinės kultūros erdvę. Koks vaidmuo 2024 metų vasarį atsiveriančiai XVII amžiaus didikų užmiesčio rezidencijai Antakalnyje teks šiuolaikiniame Vilniuje?

Unikaliam vėlyvojo baroko ansamblui priklausantys Sapiegų rūmai netaps muziejumi, it kapsulėje saugančiu istoriją, o bus atvira diskusijoms bei veikloms erdvė, kur lankytojai susipažįsta su šiuolaikiniu menu, pastato istorijos sluoksniais. Menininkai ir mokslininkai mėgina kritiškai žvelgti į praeitį, istorines asmenybes ir jų vaidmenį dabartyje – be skubėjimo ženklų. Skubėjimas, anot dabartinio rūmų valdytojo Šiuolaikinio meno centro, yra šio laikmečio bei mūsų yda, kaip ir siekis kuo greičiau po meistriškais lipdiniais suslėpti praeities žaizdas. Gal Sapiegų rūmai pamokys mus, kaip išbūti su savo skaudžia praeitimi ir jos keliamu neįtikėjimu?

Atkurta freska, manoma, buvusiam Sluškienės-Sapiegienės barokiniame buduare.

Pastato „patirties“ ženklai dabartyje

„Atgauname labai svarbų, pasididžiavimo vertą kultūros paveldo objektą. Ne tik rūmus, bet ir dalį savo istorijos, – sako Šiuolaikinio meno centro direktoriaus pavaduotoja dr. Gintautė Žemaitytė. – Sapiegų rūmai trumpai buvo didikų rezidencija, kur klestėjo

kultūra. Jų sugrįžimas ir atsivėrimas ypač simboliškas – šiuo neramiu mūsų regionui laikotarpiu, kai šalia vyksta karas, rūmai grąžinami kultūrai.“

Karališkai užmiesčio rezidencijai prilygstantis galingos Sapiegų giminės rūmų ansamblis su parku Antakalnyje iškilo XVII amžiaus

pabaigoje, kai Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę alino aršios didikų tarpusavio kovos. XXI amžiuje jie tarsi grįžta iš kultūrinio pogrindžio ir kaip Šiuolaikinio meno centro padalinys – kultūros ir meno erdvė – nuo 2024 metų vasario atsiveria antram gyvenimui. Galbūt ne tik žmogus ar giminė, bet ir jai priklausę pastatai turi savo likimą – jame

užkoduotą atsparumą, gebėjimą išlikti ir pakilti iš griuvėsių?

„Sapiegų rūmai galėtų tapti simboliu, kaip paveldas atskleidžia mūsų istorijos žaizdas, randus ir laimėjimus. Jie išliko, kaip ir mūsų šalis. Mes tuo džiaugiamės ir didžiuojamės, tačiau sumokėta kaina – visuomenės traumos – didelė. Reikėtų atrasti būdą, kaip su savo randais padirbėti ir susigyventi. Mūsų komandos tikslas – ne slėpti skaudžią paveldo istoriją, o kvieisti apie ją mąstyti ir kalbėti“, – mintimis dalijasi ŠMC atstovė G. Žemaitytė. Ji pabrėžė, kaip svarbu Sapiegų rūmams, buvusiai užmiesčio rezidencijai, lėtą tempą retkarčiais sugrąžinti į šiandienio vilniečio kasdienybę: „Tas lėtumas yra simboliškas: mes vis pernelyg skubam kuo greičiau pabaigti, bandom kuo daugiau padaryti, nes nežinom, kiek užtruks susitaikyti su istorine trauma. Norisi, kad tikėtume, jog dabar galėsime lėtai atskleisti buvusį rūmų grožį. Norime, kad šie rūmai būtų ir naujoviško veikimo simbolis.“

Detalėms atidūs lankytojai iš dešinės po ketvirtu antro aukšto langu iš riestų ūsų atpažins rūmų užsakovo Kazimiero Jono Sapiegos bareljefą.

Šiuo metu atkurti du – pietinis ir vakarinis – Sapiegų rūmų fasadai, pareikalavę ne tik restauratorių meistrystės, bet ir kruopštaus, kartais su milimetro plonumo teptuku, darbo valandų. Detalėms atidūs lankytojai

Sapiegų rūmų fasade – daugybė permainingos istorijos sluoksnių ir įdomių simbolių.

iš dešinės po ketvirtu antro aukšto langu iš riestų ūsų atpažins rūmų užsakovo Kazimiero Jono Sapiegos bareljefą. Kiti du barokinio pastato fasadai bus tvarkomi, išsaugant, kas nesunaikinta laiko ir žmonių. Kai kuriems svečiams, pasak dabartinių rūmų šeimininkų, gali būti neįauku matyti tokias *sužalotas* erdves, tačiau svarbiausia – ne akinti rezultatu, o išvengti nepataisomų klaidų. Taip pat suteikti įvairių kartų specialistams, tyrėjams ir restauratoriams galimybę atlikti daug laiko reikalaujančius tyrimus bei, įgyjant unikalios patirties, atkurti tik tai, kas pagrįsta istoriniais šaltiniais ir moksliniais tyrimais.

Neįaukių momentų lankytojai gali patirti ir rūmų viduje: jų nepribloks kadais lygių visoje LDK neturėjusi Didžioji menė ir legendinis jos dekoras. Svečius pasitiks vietomis atverta

daugiasluoksnė rūmų erdvė – seno statinio mūrai, ant kurių iškilo K. J. Sapiegos rezidencija, atitinkanti naujausias to meto itališkos užmiesčio vilos ir prancūziškojo, versališko, parko madas. Jas sekti įkvėpė buvusi didiko meilužė, vėliau tapusi žmona, Teresė Gosvskytė Sluškienė-Sapiegienė. Greičiausiai ji – ir karūnos svajų, užvaldžiusių šį didiką, užkalbėtoja.

Fasade – karūna virš tuščio skydo

Iš istorijos žinome, kaip baigėsi mūsų kunigaikščiams, panorusiems tapti karaliais. LDK etmonas ir Vilniaus vaivada nesuko dėl to galvos, o ruošėsi užsidėti Abiejų Tautų Respublikos karūną. Jos šiam ambicingam, įtakingam ir turtingam didikui, vadintam nekarūnuotu Lietuvos valdovu, ir tetrūko. Karū-

na vis dar ten – vėlyvojo baroko ansamblui priklausančio buvusio trinitorių vienuolyno fasado frontone, pakibusi virš tuščio herbino skydo – dabar jau kaip neišsipildžiusios vilties simbolis.

Nors monarcho priemiesčio rezidencija rūmai netapo, K. J. Sapiegos dėka Vilniuje iškilo pasaulietinis pastatas didingumu, estetinė verte ir puošnumu besivaržantis su tuometėmis bažnyčiomis. Šiais rūmais tuomet turtingiausias ir įtakingiausias LDK žmogus tarsi metė iššūkį karaliui ir viešpačiui ir nesikuklino – rūmų statybai ir puošybai pasirinko italų kilmės menininkus. Tapytojo Michelangelo Palloni freskos ir skulptoriaus Pietro Pertti skulptūros bei stiuko lipdiniai vilniečiams atpažįstami iš Šv. Petro ir Povilo bažnyčios Antakalnio pradžioje. Išlikusiais šių baroko meistrų kūrinių fragmentais netrukus

bus galima grožėtis naujoje meno, renginių bei susitikimų erdvėje – Sapiegų rūmuose. Čia vilniečiai ir miesto svečiai dalyvaus filmų peržiūrose, edukaciniuose užsiėmimuose, parodose, teminėse ekskursijose, ramiai laiką leis skaitykloje ar mėgausis maistu ir parko vaizdais rūmų restorano terasoje.

Užmiesčio lėtumas mieste

Sapiegų giminės atstovai prabangiais rūmais džiaugėsi vos tris dešimtmečius. Vėliau jieėjo iš rankų į rankas, buvo viskuo – vokiečių karių lazaretu, rusų ir prancūzų kariuomenių ligoninėmis, universiteto klinika, karo mokykla, tik ne rūmais. Per praėjusius šimtmečius transformuota ne tik jų išorė, bet ir daugkart perplanuota jų erdvė, suniokoti lipdiniai, skulptūros, freskos... Net tokie nuskriausti Sapiegų rūmai ir juos supantis 8 hektarų

Paslėpti ženklai – iš riestų ūsų atpažinsite Kazimiero Jono Sapiegos bareljefą.

parkas mūsų amžiaus Vilniuje buvo karališkai
gardus kšnis, viliojantis nebe didinga išore,
o lokacija.

2006 metais kultūrinėje spaudoje archi-
tektas restauratorius Evaldas Purlys rašė:
„<...> internete pasirodė skelbimai, siūlantys

Karališkai užmiesčio rezidencijai prilygstantis galingos Sapiegų giminės rūmų ansamblis – šiuolaikiniams vilniečiams.

įsigyti butus „barokiniame Sapiegų parke, apsuptus įstabių architektūros paminklų“, o Sapiegų rūmus nuspręsta privatizuoti.“ Laimei, tokia vizija netapo realybe. Beje, E. Purlys tris dešimtmečius tyrinėjo Sapiegų rūmus, parengė jų erdvių atkūrimo planą, kuris dabar jau pritaikytas šiuolaikinėms reikmėms.

Sapiegų rūmai kviečia paviešėti lėtesnio laiko, būdingo užmiesčiui, zonoje.

„Kai XVII amžiaus pabaigoje K. J. Sapiegos užsakymu rūmai perstatyti į prabangią rezidenciją, ši vieta buvo užmiestis. Svarbu suprasti, kaip mūsų miestas išaugo ir pasikeitė. Norėtume, kad Sapiegų rūmai, kviečiantys paviešėti lėtesnio laiko, būdingo užmiesčiui, zonoje, patirti kitokį santykį su dabartimi, šiuolaikiniu menu ir paveldu, taptų vilniečių gyvenimo dalimi, – tikisi ŠMC atstovė G. Žemaitytė. – Tai labai polilogiška erdvė, puikiai tinkanti Vilniui, kaip minėta Gedimino laiškuose, daugiakultūriui tolerancijos ir laisvės miestui. Kiekvienam miestiečiui svarbu kartais pasitikrinti, ar pagal šią viziją gyvename, ar nuo jos nenutolome.“

Taip pat išlaikyti bendrystės jėgą – tik susivienijusių aktyvių piliečių, specialistų ir intelektualų dėka Sapiegų rūmai išsaugoti ir atverti kultūrai bei visuomenei.

Kur?

Leono Sapiegos g. 13

Daugiau

www.sapiegurumai.lt

Basanavičiaus gatvės „Hulianka“ ir dar dvi

Aelita Ambrulevičiūtė

Medilės Šiaulytės iliustracijos

Eidami ar važiuodami Jono Basanavičiaus gatvės pabaigoje pamatysime neįprastą, 53-uoju numeriu pažymėtą, pailgos formos vieno aukšto statinį su archivoltais ir spynomis. Beje, archivoltu architektai vadina arkos lanko išorinį apvadą, papuoštą profiliais, ornamentais, o spyna – arkos skliauto viršūnės akcentą. Užsukę į kiemą

pamatysime, kad mūsų ieškomas statinys – tai dešinysis dviejų aukštų namo pagrindinio korpuso sparnas. Dabar tai gyvenamasis namas, bet ar visada jo funkcija buvo tokia? Sakoma, kad kadaise čia buvo populiari smuklė „Hulianka“, kurioje vilniečiai triukšmingai leisdavo laiką. Stabtelkime ir mes prie šio pastato ir pabandykime įminti jo mįslę.

Jono Basanavičiaus gatvė. ►

„Hulianka“ kaip „Pohuliankos“ simbolis

Ilgą laiką dabartinė J. Basanavičiaus gatvė ir jos prieigos buvo bevardė erdvė į vakarus nuo miesto sienos už Trakų vartų. Vartai stovėjo prie dabartinių Trakų, Pylimo ir J. Basanavičiaus gatvių sankirtos. Prie jų vedė plentas iš Gardino, Trakų, Kauno arba Varšuvos. Todėl vienur planuose aptinkamas įrašas „kelias į Gardiną“, kitur – „kelias į Varšuvą“ ar „kelias į Trakus“.

XIX amžiaus pradžioje teritorija aplink šį kelią pradėta vadinti Pohuliankos priemiestiu. Viena pavadinimo kilmės versijų: miškingame priemiestyje

miestiečiai mėgo vaikštinėti, ir būtent nuo žodžio „pasivaikščiojimai“ (lenk. „hulać“, rus. „гулять“) kilo pavadinimas, kita versija – vardas „nuo restorano „Pohulianka“, kuris buvo įsikūręs už muitinės“. Bet ar tikrai smuklė davė pavadinimą priemiesčiui?

1887 metais išleistame „Geografijos žodyne“ rašoma, kad „Hulianka“, arba „Pohulianka“, vadintos gyvenvietės prie smuklių. Tad visai tikėtina, kad dėl smuklės „Hulianka“ vakarinis Vilniaus priemiestis ir gavo Pohuliankos vardą, o dvi jo pagrindinės gatvės XIX–XX amžiuje vadintos Didžioji Pohulianka (dab. J. Basanavičiaus) ir Mažoji Pohulianka (dab. K. Kalinausko, kartais ir M. K. Čiurlionio).

Sakoma, kad šiame keistos formos vieno aukšto statinyje J. Basanavičiaus g. 53 buvo smuklė „Hulianka“.

Užeigoje trigubai pigesnę kavą nei Varšuvoje gėrė ir pusdienį su „garbiais ponais“ praleido Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Stanislovo Augusto Poniatovskio rūmų šambeliono žmona Liudvika Byševska.

Buvo net trys „Huliankos“

Ko gero, ankstyviausias mums žinomas „Huliankos“ paminėjimas siekia 1786 metus. Tuomet medinėje užėjoje trigubai pigesnę kavą nei Varšuvoje gėrė ir pusdienį su „garbiais ponais“ praleido Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Stanislovo Augusto Poniatovskio rūmų šambeliono žmona Liudvika Byševska. Ji atvyko į Vilnių tvarkyti kažkokių turto reikalų. Mieste buvo neilgai. Susitiko su žinomais žmonėmis, apžiūrėjo miestą ir apylinkes, lankėsi teatre.

Tačiau Vilnius Liudvikos nesužavėjo, dėl to toks svarbus jos įspūdis apie smuklę. Neabejotinai apsilankiusi geriausias Varšuvos kavines ir restoranus, kuriuos greičiausiai lygino su Paryžiaus įstaigomis, Liudvika Vilniaus „užeigą“ įvertino: „Užeiga medinė, padoriai įrengta.“ Varšuvietės paminėjimas apie pigią ir, matyt, „padorią“ kavą – tik tiek žinoma apie „Huliankos“ meniu.

Tačiau mus pasiekė kitos XIX amžiaus pradžios kavinių tradicijos: kai kavinėse studentams lankytis buvo draudžiama, laimės valandomis slaptuose kambarėliuose jie mėgėdavosi cikorių nektaru nesibaimindami, kad užklups sargas. Kavinių šeimininkės, visada malonesnės jaunimui, priiminėjo juos su šypsena. Juk niekas negėrė tiek kavos, kiek studentai, kuriems kava atstodavo pietus.

Įvairiuose istoriniuose šaltiniuose „Hulianka“ vadinama skirtingai. Vienur – tai „kafehauzas (kitai – kavinė) Hulianka prie Varšuvos plento“, kitur – „austerija“, arba užvažiuojamieji namai. Kartais ji tampa „užeiga“ ar net „viešuoju užmiesčio namu“ (kaip „Public House“ – viešoji įstaiga, turinti licenciją prekiauti alkoholiu vietoje, kuri nėra privatus namas). O istorikas Stasys Samalavičius apskritai iškėlė prielaidą, kad „Hulianka“ galėjo būti ypatinga smuklė, kuri skyrėsi nuo kitų Vilniaus smuklių „ten buvusią savita pasilinksminimų įstaiga“.

„Hulianka“ galėjo būti ir bendrinis pavadinimas. Antraip vargu, ar ta pati užėiga būtų buvusi ir kampiniame Vingrių skersgatvio ir Naugarduko gatvės sklype, ir sklype prie M. K. Čiurlionio ir Jovary gatvių kampo, ir maždaug dabartinio J. Basanavičiaus g. 53 namo vietoje.

Kokia jų paslaptis? Kodėl visos jos susitelkė vakarniame Vilniaus priemiestyje? Atsakymų neradome, bet žinome, kad vienoje užmiesčio „Huliankoje“ buvo galima išlenkti ne tik alaus, bet ir taurelę kažko stipresnio, paūžti ir pasilinksinti, kita keleivautojui siūlė nakvynę, pietus ar vakarienę, kelyje pavargusių arklių priežiūrą. Trečioje „Huliankoje“, prie J. Basanavičiaus gatvės, vilniečiai šiltuoju metų laiku sodo žalumos pavėsyje mėgėdavosi kava ir maistu, o pietaudami žiemą grožėdavosi apsnigtų medžių vaizdu už lango.

Apie šią „Hulianką“ „Pasivaikščiojimuose po Vilnių ir jo apylinkes“ rašęs Adomas Honoris Kirkoras: „Toliau eidami (iš miesto pusės – aut. past.) didesniąja, medžiais apsodinta Pohuliankos gatve užkardos

link, – rašoma vadove, – matome kelis dailius medinius ir mūrinius namus su sodais. Gražiausias iš jų Trefurto, vėliau Sumino, namas. Čia kadaise stovėjo Pohulianka vadinamas namas su sodu, kuriame buvo smuklė. Už šio namo ir jo sodo dešinėn eina plati gatvė, kuri susisiečia su mažesniąja Pohuliankos gatve, vedančia tiesiai į liuteronų kapines. Prie pirmo jos kampo stovi aptvertas mūrinis paminklas – ant kvadratinio postamento pakylėta Šv. Jackaus, apsilvillusio dominikonų abitu, statula.“

Trečioje „Huliankoje“, prie J. Basanavičiaus gatvės, vilniečiai pietaudami žiemą grožėdavosi apsnigtų medžių vaizdu už lango.

„Hulianką“ žydėjimas ir baigtis

„Hulianka“ prie J. Basanavičiaus g. 53 išliko per svarbiausius 1794 metų sukilimo mūšius dėl Vilniaus, bet pražūtingi buvo 1812-ieji: namas sudegė ir sklypas buvo apleistas. Ar sudegė smuklė, ar gyvenamasis namas, neaišku. XVIII–XIX amžių sandūroje Justino Mirskio laikoma smuklė jau nebevadinta „Hulianka“, o apie 1805 metus Mirskis pardavė sklypą su pastatais kitam savininkui Meržejevskui, kuris jį valdė iki 1844 metų. 1812 metais netekęs namo ir visų pastatų Meržejevskis pamažu pasistatė naujus, bet smuklė greičiausiai neatsikūrė. Mat ją galėjo nukonkuruoti gretimame sklype, „Malinovskio sode“, įsikūręs restoranas ir biliardinė.

Restoranas įsikūrė netoli kitos „Huliankos“, o gal ir vietoje jos. XIX amžiaus pradžioje jis buvo itin populiarus: „Tuomet visas jaunimas puldavo prie

karietų ir lėkdavo į Pohulianką, į kitados „Harmonija“ vadintą salę, kur iškilmingu siautuliu vainikuodavo karnavalą“, – rašęs istorikas Juozapas Ignotas Kraševskis. Čia publiką linksmino populiari muzika, o vienas populiarenių patiekalų buvo „puikūs šparagai“.

Kurį laiką restoranas stovėjo apleistas. Plečiantis miestui, XIX amžiaus 9-ajame dešimtmetyje sklype statyti gyvenamieji namai. Panašaus likimo sulaukė ir „Hulianka“ J. Basanavičiaus gatvėje – jos vietoje irgi išdygo namai.

1845 metais sklype išliko visas pastatų kompleksas: mūrinis namas su mūriniais ir mediniais ūkiniais pastatais, o nuo J. Basanavičiaus gatvės kampo išilgai Jovaro gatvės – sodas ir namas.

Apie 1883 metus didelė valda buvo padalinta į mažesnius sklypus ir išparduota dar keliems savininkams. Netrukus vieni iš savininkų sklypą pardavė Henriui Slizeniui. Šis rugpjūtį gavo leidimą rekonstruoti namą ir įrengė tuomet dar mieste retą sanmazgą su vonia ir klozetu, suprojektavo erdvius krosnimis šildomus kambarius, perstatė priestatą prie gatvės fasadą. Tokį nė kiek nepasikeitusį pastatą prie gatvės matome ir dabar. Ar šis buvo pritaikytas smuklei ar restoranui, nežinome. Tiesa, 1886 metais tarp Vilniaus gubernijos pramonininkų minima dvarininkė Kamilė Slizen, Vilniaus apskrityje turėjusi alaus gamyklą. Šis namų kompleksas liko beveik nepakitęs iki mūsų dienų.

1896 metais naujas sklypo savininkas grafas Kodzis (Кодзь) kieme pasistatė dar vieną mūrinį namą (dabar tai 59 namo dalis). Dabartinis 53 numeriu pažymėtas namas buvo gyvenamas, 55-ame veikė skalbykla, 57-ame buvo sandėliukai (namo dalis arčiau gatvės) ir arklidė (dalis kiemo gilumoje). Visa tai liudija pasiturinčios miesto aukštuomenės buitį: sanitarinis mazgas, nuosavas ekipažas važiuoti į miestą, kiemo priestatė – skalbykla, aptarnavusi, matyt, ir aplinkinių namų gyventojus.

Aplink Kodzio sklypą tarp J. Basanavičiaus, Jovaro ir M. K. Čiurlionio gatvių 1897 metais bankininko Juozapo Montvilos iniciatyva pradėta statyti antroji Vilniaus gyvenamųjų namų kolonija. Pats jos steigėjas J. Montvila apsigyveno J. Basanavičiaus g. 45 name.

Tyrimas atliktas 2023 metais, laimėjus Vilniaus miesto istorijos tyrėjų stipendiją (tema „Vilniaus miesto dalys (rajonai) – istorinis ir / ar antropologinis ir / ar sociologinis tyrimas“).

Vilniaus priemiesčio namo interjeras.

KADRAS

Eilė prie eketės

Vida Jonušytė

Buvo stingdančiai šalta jau kelias dienas. Iš pradžių net nepavyko užvesti automobilio. Puikiai žinau, kad tokiu laiku, kai Žalieji ežerai tampa baltieji, ledo storis toks, kad ant jo užlipti saugu, atsiveria

galimybės veiklai, kuri neįmanoma kitais metų laikais. Maudynės eketėje yra įdomios ne tik tiems, kurie maudosi, bet ir tiems, kurie to nedaro, bet ieško įkvėpimo. Šį reiškinį nedažnai pamatysi.

Ką savaitgalį? Vaikščioti, fotografuotis ant ežero ledo ir su bendraminčiais lįsti į eketę.

Pagaliau nusigavusi iki Balsio ežero, pamačiau, kiek čia daug žmonių. Negalėjau patikėti, kad tiek drąsuolių atvyko į eketę. Eilė prie eketės nustebino už viską labiausiai! Oro temperatūra buvo –14 laipsnių.

Nors apsiaviau šilčiausius batus, kojos vis tiek greit sušalo. Bet didžiausias išbandymas teko fotoaparatai, nes jis negali būti „aprengtas“. Pamažu

aparatas pradėjo lėtėti, rodos, ir traškėti. O norėjosi dar daug nufotografuoti! Fotoaparatas sušalo greičiau už visus: ir už mane, ir už mauduolius eketėje.

Ledo storis – įspūdingas. Kaip skulptūros stovėjo iš eketės ištraukti ledo gabalai. Akimis sunku išmatuoti, tad pabandžiau ranka. Balsio ežero ledo storis buvo nuo pažasties iki pat delno.

Kaip sukurti Geležinio Vilko kailį?

Rugilė Audenienė

Vytautės Ribokaitės nuotraukos

Šiandien vėjas ir lietus – tinkama diena būti įviliotai į senamiesčio pusrūsį. Ant slenksčio – iš akmenukų sudėtas žodis „Baubas“, viduje – koklinė krosnis, geležinio vilko kailis ant sienos. „Gal neišlaikysiu Vilniaus simbolių egzamino?“ – pakilusi nuo darbo stalo, nusėto gal net šimtmečius skaičiuojančiais įrankiais, pasitinka odine prijuoste ryšinti juvelyrė, grafikė Vita Pukštaitė-Bružė. Kalbame apie miesto simbolius – nuo dagių metaliniuose vartuose ar Geležinio Vilko kailio iki snieguotų rėvų.

Gerti arbatą jaukioje juvelyrės studijoje Užupyje, stebėti ją dirbančią, pakelti akis į stogus kliudančius debesis ar lange matomus skubančius siluetus – galima pasijusti nukeliaus keletą amžių atgal. Tuo labiau kad V. Pukštaitė-Bružė mėgsta ieškoti artefaktų, jai rūpi ne vien juvelyrikos, bet ir metalo menas, kurį atidžiai tyrinėja.

Pasakojote, kad visi daiktai ir net tėvų portretai čia iškart rado savo vietas. O man įėjus į akis krinta senovinė krosnis.

Šios patalpos savininkas Ilja Bereznickas, garsusis „Baubo“ iliustratorius, labai simpatiškas ir protingas žmogus, pasakojo, kad remontą darė meistras – Užupio Grafas. Jis ir šitą išgriautą krosnį iš naujo sumūrijo – gerai padarė, nugarytei šilta. Kodėl Grafas? Nežinau, galbūt dėl to, kad išdidus?

Kailį iš geležinės vielos V. Pukštaitė-Bružė nėrė lyg kilimą.

Subačiaus gatvėje dairytės vartų, puoštų dagiais.

Dar prieš susitinkant prisipažinote: seniai dairotės į barokinius langus, šaudymo angas.

Mėgstu bastytis po senamiestį. Vilniaus atmosfera ypatinga, unikali, čia tyro istorijų rūkas. Dabar, kai aplink karas, galvoju: pasienio miestas, ėjo iš rankų į rankas – švedai, lenkai, rusai. Nuolat buvo griauamas, perstatomas, lipdomas – jis istoriškai organiškas, margas. Į studiją užsukę turistai taip pat dažnai mini ypatingą miesto dvasią, ji juntama, apie ją Gavelis rašė.

Viena gražiausių man Misionierių bažnyčia, žavi barokinės formos. Labai įdomus šv. Mykolo bažnyčios, seniausios Vilniuje, mūras. Vis vaikštau ir atrandu ar vėl pastebiu begales įdomiausių detalių: herbą su lape, įsikandusia augalą, ant Šventosios

Dvasios (Dominikonų) bažnyčios fasado, netikėtas šaudymo angas kokiam skersgatyvyje, praėjimą iš vienos gatvės į kitą per kiemus – vaikštai tarsi keistais architektūriniais koridoriais, – kaltinius dagius ant vartų Subačiaus gatvėje ar turėklus palei Vilnelę iš buvusio tramvajaus bėgių.

Vilnius turi sluoksnius, kur sena ir nauja maišosi. Kad ir amatuose: domitės ir juvelyrika, ir kalvyse, ir šiuolaikinėmis meno formomis. Kokių įdomesnių jų simbolių pastebite mieste?

Priklausau Dailininkų sąjungos metalo meno sekcijai, dalyvauju parodose, bet save labiau suvokiu kaip grafikę. Suprantu medžiagų, technologijų skirtumus, bet neturiu tikslo sukurti juvelyriškai teisingą daiktą, galiu maišyti tauriuosius metalus su netauriaisiais,

kad ir varį su auksu, svarbiausia, kad man tai padėtų atspindėti idėją.

Iš menininkų, dirbančių su metalu, man vienas įdomiausių Eimantas Ludavičius, mieste prigijo jo kūriniai – dobermanės skulptūra, varinių reljefų siena „Cukriniai avinėliai“ prie įėjimo į parduotuvę (buvusią cukrainę) netoli Aušros Vartų, *fluxus* kioskas šalia Užupio kavinės „Prie angelo“.

Matau, dirbtuvėje vietą rado jūsų kurti dagiai.

Mane labai kabina grafinė išraiška, nes, pavyzdžiui, dagys atrodo arogantiškas ir agresyvus – ir tai gražu, o kiti augalai liūdni,

grakštūs, švelnūs – jie tarsi asmenybės. Kai padarai augalą kaip ornamentą, gražu, o kai dirbi su juo kaip su skulptūra, „asmeniu“ – įgauna charakterio.

Vilniuje man pakanka eksponatų. Labai patinka kiaulpienės, kurios pro plytelių plyšius lenda. Kaip visi dailininkai, fiksuoju detales: vinis, plytgalius, gražias grotas.

Kur vaikštote ieškodama įkvėpimo žiemą?

Mano pagrindinės trajektorijos: senamiestis, Antakalnis, Pavilnių parkas, Pupojų sodų kompleksai. Gyvename apie dešimt kilometrų nuo miesto centro, paėjusi dvidešimt minučių, galiu nerti į miško parkus ir jais

Dirbtuvės dažniausiai prasideda nuo tvirto stalo.

pareiti iki pat namų. Miestas pilnas judesio, justi nerimas, o išeinu į miškus, laukus – ramu, tuščia, brendi, emociškai ilsiesi. Žiemą gamtoje išryškėja drama, atsiveria šakos, siluetai pinasi, rangosi. Įdomios Pavilnių parko rėvos, maniau, kad ten Lenkijos kariuomenė apkasus ruošė miesto gynybai, o, pasirodo, jos dar nuo ledynmečio išlikusios.

Perėjome prie gyvūnų. Prieš keletą metų šiuolaikinės juvelyrikos ir metalo bienalei „METALOfonas“ sukūrėte geležinį vilko kailį.

Prie eksponuojamo vilko kailio parodoje buvo prierąšas, kad jis rastas Kalnų parke, po audros išversto ažuolo šaknimis – spėjama,

Ant krosnies savo vietą rado tėvų portretai su užkoduotomis šeimos istorijomis.

kad tai XIV amžiaus „artifaktas“. Tačiau, kai kailį įsigijo Nacionalinis muziejus, šio teksto nesutiko palikti, sakė, lankytojai gali patikėti.

O bienalės parodos tema buvo „Muziejus“, savaime sukosi mintys apie artefaktus, juk mūsų muziejuose jų tiek nedaug, viskas per karus iškeliavo ar dingo. Norėjosi sukurti

kažką panašaus į artefaktą, bet sugalvok, kad gudrus, ką. Barboros vėrinys ar Vytauto karūna neįtikintų. Norėjosi daryti kažkokį kailį, aliuziją į žolę – žemės kailį, bet labai jau abstraktu, tai ėmiau galvoti, kokie gi tie mūsų heraldiniai gyvūnai: meška, briedis, šernas, arklis, vilkas... ir tuomet supratau, kad juk viskas teisingai – Geležinis Vilkas turėjo geležinį kailį!

Darau ir juokiuosi pati sau: kur Geležinio Vilko kailio vieta? Aišku, kad Gedimino pilyje. Ir iš tikrųjų, po parodos man paskambino: mes perkame kailį.

Kailis padarytas iš geležinės, skirtingo storio vielos – lyg kilimą nėra. Tik badosi ir darant vis pirštus reikėjo užsigydyti, viela truputį pjauna nuolat su ja dirbant. Buvo pandemija, taip ir prasėdėjau pusę karantino prie kailio. Darau ir juokiuosi pati sau: kur Geležinio Vilko kailio vieta? Aišku, kad Gedimino pilyje. Ir iš tikrųjų, po parodos man paskambino: mes perkame kailį. Dabar jis eksponuojamas Gedimino pilyje.

Teko ieškoti pavyzdžių? Kurgi gauti vilko kailį?

Aišku, kailių ant sienų butuose jau nebėra, bet radau internete. Tuo metu ir namuose turėjome didelį šunį – ištyrinėjau jo keterą, povilnę.

Taigi istorinė teisybė atstatyta...

Dabar eidama pro Gedimino kalną šypsaisi, tai mano vidinis džiaugsmas, kad netyčia pavyko pokštas: sukurti „artifaktą“ – dar ne artefaktą, bet...

Man irgi patinka, kai pajuntu dviprasmybę – kad simbolis yra rimtas ir kartu ironiškas.

Vilniui tinka tokie pokštai. Pavyzdžiui, ironiškasis „Kablys“, kuriame gali vykti ir reivas, ir burleskos festivalis su raudonais kilimais bei žiūrovais – stotelėje laukiančiais žmonėmis.

Man irgi patinka, kai pajuntu dviprasmybę – kad simbolis yra rimtas ir kartu ironiškas. Smegenis pakutena. Iki šiol visiems dar kuteną protus Vlado Urbanavičiaus „Krantinės arka“. Edgaro Ludavičiaus bazilisko skulptūra, patupdyta Barbakane, patinka. Ir Sopranas perone – keistas reiškiny, kuris sugriauna įprastą mintį, ir galvoji – bet tai gerai!

Mindaugo Navako „Kablys“ visais aspektais geras. Prisiminiau – labai geras grafitis Savanorių prospekte. („*Labirintas*“ ant 42 daugiabučio namo sienos – išeivijos menininko Kazio Varnelio tapybos kūrinio „*Pseudo Labirintas Nr. 1*“ kopija, sukurta Timotiejiaus Norvilos ir Karolio Grubio – red. past.) Geros sąsajos su naujais rajonais, jų geometrija.

Kazio Varnelio muziejus mums vienas mylimiausių, su vaikais viską išnaršėm, visa optika sugrojo. Ir muziejaus pastatas įspū-

dingas – vienas įdomiausių muziejų Vilniuje. Mėgstu lietuvišką modernizmą, ir Varnelis su juo siejasi. Aš dažniausiai vaikus verčiu aplankyti kokią įdomią parodą. Jie *biškį* spardo, si, bet patinka kartu bastytis po senamiestį, užainejame į kavinę, mėgaujamės atmosfera ir ledais. Labai patiko Radvilų rūmuose.

O kas buvo toji žiezirba, kuri užkūrė meilę juvelyrikai, metalui?

Nemokėjau mokytis, o dailė savaime sekėsi, taip ir nužygiavau – dailės būrelis, Kėdainių dailės mokykla, Telšių dailės technikumai, Vilniaus dailės akademija. Paskui prasidėjo ilga kelionė, ieškojimai, kaip išvystyti savo veiklą. Mano tėtis turėjo dirbtuvės garažę, tokį savo darbinį kosmosą, ir man taip norėjosi. Šioje srityje būtinos dirbtuvės, bent geras, sunkus stalas – paprastas rašomasis sulūžtų, klibėtų ar, tempiant kokią vielą, važinėtu po visą kambarį. Pirmosios mano dirbtuvės tokios ir buvo, su važinėjančiais stalais...

Pirma stalas, tik tada dirbtuvės. O visa tai sujungia idėjos.

Geriausi darbai, kai pavyksta sujungti tai, kas tave jaudina, su medžiaga. Man neįdomus šiaip gražus daiktas, norisi, kad jis keltų asociacijas, emocijas, mintis. Kartais forma turi ką nors priminti – barokinį langą, ežerėlį, augalėlį.

Šiais laikais daug kas praradęs jausmą, kad rankomis gali ką nors sukurti.

Amatai nyksta, tai natūralu. Metalas menas yra specifinė niša. Ji glaudžiai susijusi su amato išmanymu, bet visų pirma tai kūrybos sritis.

Jrankis iš sendaikčių turgaus – ypatingas, kaip bebro uodega.

**Jei niekas neperima
tau padaryto
jrankio, jis keliauja
į sendaikčius,
suranda savo
žmogų ir dar
pagyvena.**

**Kokie pagrindiniai jrankiai, su kuriais
dirbate?**

Pjūklelis, labai daug pjaustau, pjūkleliu lyg piešiu. Tada dildės, kai kurios dar tėčio, valcai, breneris, graveris. Turiu jrankį iš sendaikčių turgaus, jo net nenaudoju, per gražus: žiūrėkit, kaip bebro uodega – manieringa,

įspūdinga. Turiu bobutės režtuką – jam tikrai septyniasdešimt metų. Tėtis yra ištekinęs kaltukus, buvo padaręs spaudimo stakles, bet aš jas sugebėjau sulaužyti.

Kai renki jrankius, rodos, kad jie amžini: koks nors senas kaltas, didelis, galingas, atrodo, tiek smūgių atlaikė ir dar kiek atlaikytų. Jei niekas neperima tau padaryto jrankio, jis keliauja į sendaikčius, suranda savo žmogų ir dar pagyvena.

Baigdama pasakoti V. Pukštaitė-Bružė kviečia pamąstyti apie tyliuosius miesto simbolius. Menininkės kūrinuose užkoduotos ir žmonių istorijos. Pavyzdžiui, tėvų portretai: mama pavaizduota salione, ant sofos tarp mėgstamų vaistažolių knygų, o tėtis savo dirbtuvėje, kuriantis „amžinąjį variklį“.

Kalbantys rajonai

Marija Vaicekauskaitė

Gimiau Vilniuje ir visą laiką, išskyrus studijų metus, gyvenau tame pačiame bute Naujamiestyje. Mano Vilnius – ten, kur einu pėsčiomis: Naujamiestis, senamiestis, centras. Būtent vaikščiodama geriausiai jaučiu ir girdžiu savo miestą. Kartais žvalgausi mažiausių detalių ant žemės, kartais bandau išgirsti visą rajoną (ir jo gyventojus), o paskutiniu metu – pasakoju apie Vilnių moksleiviams.

Kiekvienas turbūt turime įprastas kasdienes trajektorijas. Atsimenu, iš mokyklos iki namų eiti reikėdavo penkiolika minučių, būtų buvę galima rinktis vis kitas gatves, kažkada net suskaičiavau apie dešimt skirtingų kelių, bet vis tiek visada eidavau tuo pačiu.

Tuo metu lankiau ir Justino Vienožinskio dailės mokyklą, irgi Naujamiestyje. Sugalvojau susieti baigiamąjį darbą su savo aplinka, todėl nusprendžiau po kojomis paieškoti nepastebimų įdomių detalių – eidama vis tomis pačiomis gatvėmis į dailės mokyklą tyrinėjau kelią. Nupjautame medžio kamienne išaugusi gėlė, nukritusi paukščio plunksna, kanalizacijos grotelės. Pagal nuotraukas

sukūriau oforto darbus. Labai džiaugiausi sugalvojusi pavadinimą „Nuo Čiurlionio iki Vienožinskio“, nes būtent iš Čiurlionio gatvės į Vienožinskio mokyklą ir vedė mano kasdienis kelias.

Ir šiandien vaikščiodama turiu mėgstamiausias gatvių puses, skverus, kuriuos kertu bū-

tent tam tikru kampu. Nors dažnai renkuosi tą patį maršrutą, man niekada neatsibosta stebėti miestą. Šiais metais kaskart nužvelg-davau šalia Santuokų rūmų augantį kaštoną, kuris kažkodėl žydėjo vos ne iki gruodžio. Žiemą lipdama žemyn Tauro kalnu, dažnai fotografuoju apsnigtą miestą, kuris iš viršaus be galo gražus. Žinoma, gražus ir be sniego.

Stoties rajonas neturi aiškių ribų, čia vietos *jausmą* kuria neapibrėžtumas ir menas. M. Vaicekauskaitės nuotr.

Baigusi mokyklą studijuoti išvažiavau į Daniją, Roskildės universitetą. Magistro studijos vadinosi *Spatial designs and Society* (liet. Erdvių dizainas ir visuomenė). Natūraliai vėl prisiminiau Vilnių. Jau pirmą paskaitą įsirašiau stoties rajoną į magistro projektų idėjų sąrašą. Tiesą sakant, tai nebuvo rajonas, kuriame lankydavausi dažnai, bet mane visada domino jo kontrastai – meninės instaliacijos, neofreskos tarp apgriuvusių, neįkainojamų pastatų, mielos laisvalaikio vietos, tokios kaip „Peronas“, šalia judrios, nemalonios autobusų stoties. Stoties rajonas neturi aiškių ribų ir nėra užbaigtas, priešingai, jis stipriai keičiasi ir tą kaitos procesą galima stebėti realiu laiku – tai mane ir patraukė tyrinėti šią vietą.

Kiemelyje M. Vaicekauskaitė rado įdomų grafitį.
Deinoros Rudėnaitės nuotr.

Kaip mokslininkė žvelgiau į Vilniaus stoties rajoną per vietos *jausmo* (angl. *sense of place*) konceptą, kuris aprėpia ne tik vietos fizines savybes (medžiagas, daiktus, pastatus), ne tik socialinius santykius, bendrai jaučiamą atmosferą, bet ir individualius nutikimus ar atsiminimus apie vietą. Klausinėjau stoties rajono gyventojų, kokį jausmą jiems kelia jų gyvenamoji vieta, analizavau, kas tą jausmą formuoja, kokią įtaką tam turi viešasis menas.

Kaip mokslininkė žvelgiau į Vilniaus stoties rajoną per vietos *jausmo* (angl. *sense of place*) konceptą

Atliekant tyrimą stoties rajono įvaizdis pradėjo keistis. Vaikščiodama po rajono gatves tarp naujos statybos namų atradau Algirdo skverą su Tomo Daukšos sniego žmonėmis. Ieškojau per interviu gyventojų paminėtų vietų, pralindusi pro porą *bromų* iš Stepono gatvės pirmą kartą užlipau į Kartuvių kalnelį. Pastebėjau ir nematytų neofreskų, pavyzdžiui, Stepono gatvės gale nedidelį grafitį, nuspalvinantį visą kiemelį.

Daug įtakos stoties rajono vietos *jausmui* turi socialiniai santykiai tarp kaimynų, bendruomenių ir nepažįstamųjų. Gyventojai pasakojo apie renginius ir bendrus projektus kiemuose. Socialinės praktikos palieka ženklus, tokius kaip bendri sodeliai, skelbimai, meno kūrinėliai. Įvaizdis, kad tai yra tik praeinamas rajonas, kuriame žmonės neleidžia laiko, o tik juda, po truputį pradėjo keistis. Kontrastą tarp socialaus, kaimyniško gyvenimo

kiemuose ir bendro nesaugumo jausmo rajone įvardijo ir tyrimo dalyviai: „Yra tokių mažų kiemelių tarp namų, kur sėdi vyresnio amžiaus moterys, žaidžia katinai, jos ten mezga, ir tu praeini pro tokią labai intymią aplinką, [...] kartu tai yra ir saugumo zona ir ji labai kontrastinga tom vartų *bromoms*, tai su kriminaliniu atspalviu kažkokiai zonai.“

Stoties rajonas oficialiai neegzistuoja, todėl buvo įdomu ieškoti, kaip susikuria besiformuojančios erdvės ribos, kokią įtaką tai turi vietos *jausmui*. Prieš pradėdant tyrimą, mano galvoje stoties rajonas apsiribojo traukinių bėgiais, Halės turgumi, „Kiaušinio“ skulptūra ir „Kabliu“. Gyventojai šias ribas apibrėžė įvairiai, daliai stoties rajonas – tik ten, kur dar matosi stotis. Kiti, gyvenantys jau už bėgių, jaučiasi labiau stoties rajono ar net senamiesčio dalimi, negu Naujininkų. Gali atrodyti, kad bėgiai – ryškus fizinis atskyrimas – žymi rajono ribą, o pasirodo, ribos labiau formuojamos įpročių: gyventojai dažniau pėsčiomis eina iki senamiesčio, pasiekia „miestą“ tiltu per bėgius, kasdieniai jų keliai veda į stoties rajono pusę, o ne į Naujininkų centrą. Keli apklaustieji ribas platino ir į kitą pusę, net iki „Lofto“, kas man, kaip Naujamiesčio gyventojai, visada aiškiai atrodė kaip mano rajono dalis.

Nors tyrinėju tik stoties erdvę, tuo pačiu naujai pamačiau ir Naujamiestį, apmąsčiau naujas ribas. Man Naujamiestis – iki Pamėnkalnio gatvės, „Lofto“, „Vingio“ kino teatro. Nors oficialiai siekia iki pat Neries, mano akimis, už Jasinskio ir Pamėnkalnio gatvių miestas pasikeičia, ten kitas jausmas – prasideda centras.

Prieš metus pradėjau dirbti progimnazistų mokytoja ir tada ėmiau į Vilnių žiūrėti dar

kitaip. Dabar miestas pavirto informacijos šaltiniu ir būsima pamokos erdve. Vaikščiodama įprastais takais iš darbo į namus, ieškau įkvėpimo pamokoms. Pavasarį žydintys kaštonai įkvėpė ieškoti eilėraščių apie gamtą ir juos iliustruoti pačių darytomis nuotraukomis. Žiemą vaikai kurs pasakojimus pagal nuotraukas, perkeldami knygos veikėjus į apsnigtą miestą.

Vaikščiodama įprastais takais iš darbo į namus, ieškau įkvėpimo pamokoms.

Taip pat dirbu Vilniaus senamiesčio atnaujinimo agentūroje – vedu užsiėmimus mokiniams apie Vilniaus senamiestį. Tai priverčia pažvelgti į miestą kaip į edukacijų erdvę. Per šį darbą naujai atradau Pilies gatvę, kuri man atrodė nebeįdomi, išvaikščiota, apkrauta suvenyrais, o pasirodo – vos truputį pakėlus akis aukštyr pastatai gali nustebinti detalėmis ir dekoru. Edukacijų metu pradinukų mėgstamiausia užduotis yra pagal lapą su nuotraukomis ieškoti atitikmenų mieste, žaisdami vaikai naujai atranda miestą. Ir pati tik neseniai pamačiau pastatų fasado dekorą Basanavičiaus gatvėje, nors ja vaikštau taip dažnai. Smagu pastebėti miesto detales, kurias pražiopsojai daugybę kartų. Visiems linkiu atradimo džiaugsmo savo kasdieniuose maršrutuose.

Kurjeris mina per miestą

Rugilė Audenienė

Prapūsti galvą po darbų ant dviračio, pagauti greitį, tyrinėti miestą istoriko ir maisto kurjerio akimis – įprastas vilniečio Mariaus Norkūno savaitgalis. Penktadienio vakarą, baigęs darbus, Inovacijų agentūros projektų rizikos ekspertas sėda ant elektrinio dviračio, pasitikrina, kur mažiau pėsčiųjų, ir neria į gatves. Trys sluoksniai bliuzonų, greitis ir laisvės nuojauta – dviračiu Marius išrieda į miestą net žiemą.

„Dviratį mėgau, bet po miestą nevažinėdavau“, – prisipažįsta Karoliniškėmis ir Justiniškėmis vaikystėje apsiribojęs vilnietis.

Prieš šešerius metus, būdamas Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto pirmakursiu, ėmėsis kurjerio darbo, nesitikėjo, kad veikla taps savotišku kultūriniu fenomenu: „Man Naujamiestis atrodė užkampis, Šnipiškės, Šeškinė, Žirmūnai – per toli. Dviratis padėjo susipažinti su miestu, jo kultūra.“

Anksčiau gana homogeniškas Naujamiestis, Mariaus akimis, dabar turi tris sluoksnius: XIX–XX amžiaus pradžioje statyti namai, 1950–1970 metais išdygę fabrikai, tampantys loftais, ir modernūs biurai, butai.

Kurjerio darbas taip išplėtė M. Norkūno miesto geografiją, kad, per dvi minutes kirtus Naujamiestį, numinti nuo Saulėtekio iki Žvėryno tapo įprasta. Mieste padaugėjus dviračių takų, nuo Karoliniškių Baltąjį tiltą pasiekia per dešimt minučių. Elektriniu dviračiu jis per pusdienį įveikia apie 60 kilometrų. O rekordai? „Per tris dienas esu išvežiojęs 120 užsakymų, dabar dirbdamas po 4–5 valandas įvykdau po penkiolika užsakymų. Mano rekordas palyginti kuklus, yra kurjerių, kurie per savaitę išvežioja ir 300 užsakymų“, – skaičiuoja M. Norkūnas.

Nors jokia naujiena klientams pristatyti ramena ar midijų, net kebabai iš Karoliniškių kioskelio tapo įmantresni, vis dėlto klasikinio pasirinkimu išlieka picos. O kartą pasitaikė vežti gimtadienio tortą!

„Linksmiausia – kai klientas užsisako ir, būna, tiesiog užmiega. Turiu penkiolika minučių palaukti, jeigu neatidaro durų, maistas atitenka man. Nedažnai pasitaiko, bet smagu“, – netikėtumais besidalydamas vilnietis prisimena kartą sulaukęs ir kvietimo pasilikti vakarėlyje – vis dėlto jo atsisakė.

Ko reikia norint dirbti kurjeriu? Fizinės ir psichologinės ištvermės, nes keičiasi oro sąlygos, pavargsti, nerandi nurodyto buto arba nukrenti nuo dviračio. „Per didįjį karantiną, 2020 metų gruodį, daug prisnigo – nėra lengva po miestą aštuonias ar dešimt valandų

minti spaudžiant 20 laipsnių šalčiui. Bet išsiugdai atsparumą“, – sako M. Norkūnas.

Po savaitgalinio kurjeriavimo į darbą Inovacijų agentūroje jis mieliau eina pėstute ar rieda viešuoju transportu. Bet ir vėl pasiilgsta dviračio: „Šios veiklos esminis dalykas yra laisvė, aštuoni iš dešimties kurjerių ją paminės. Gali susiplanuoti laiką, jausti miesto pulsą...“

Mindamas dviračiu per miestą, M. Norkūnas atkreipia dėmesį į architektūrą. Įėjęs į Senamiėsčio ar Naujamiesčio *bromą*, žino – ras ką nors įdomaus: nuo meniško kačių guolio iki netikėto bažnyčių bokštų vaizdo: „Iš išorės pastatai atrodo vienaip, o kiemuose kitokie, su savo logika ar nelogika. Pamatau, ant laiptų parašyta – 1895 metai, ir įėjęs suprantu: žmonės galvojo apie gyvenamąją vietą, o ne apie ergonomišką namą, kaip dabar.“

Vienas rimtesnių išbandymų kurjeriaujant – statomi namų kompleksai, kuriuose tamsiais vakarais galima pasijusti lyg statybų aikštelėje, pilnoje kliūčių. O štai nesaugūs Vilniaus rajonai belieka mitas: „Daug valandų praleidau visuose įmanomuose žemutiniuose rajonuose – stoties rajonas, Naujininkai nebėra tokie baisūs, kaip man pasakojo tėvai, seneliai.“

Laisvalaikio Mariaus keliai veda į Karoliniškių draustinį, kurio takais žiemą pasivaikščioti rekomenduoja kiekvienam vilniečiui. Dar kasmet su draugais išbando projekto „Ėjimas“ 25 kilometrų trasas aplink Vilnių.

Maisto kurjerio patirtis išmokė „ragauti“ miestą. Žiemą šilto maisto gera užsukti į „City Chef“, jei norisi sukirsti gerą burgerį – į „Archie's Burger“ arba „Smashed“. Senamiestyje verta ieškoti rameno „Ryžių jūroje“, o vakare su draugais patirti japonišką atmosferą smagu „Oišy Izakaya“ Trakų gatvėje.

Savaitgalį išriedant į gatves kurjeriauti tenka numatyti net tai, kur bus mažiau pėsčiųjų kamščių. Vidos Jonušytės nuotr.

Kosminiai mano *Koralai*

Dalia Cidzikaitė

Vienas pažįstamas, dalį vaikystės praleidęs Karoliniškėse (beje, paauglystėje jų kitaip nei *Koralais* nevadinome), net nusipurto, išgirdęs šio Vilniaus rajono pavadinimą. Man Karoliniškių pavadinimas tokios reakcijos nesukelia, atvirkščiai, po daugiau nei dešimties svetur praleistų metų sugrįžusi į Vilnių, kito varianto nei Karoliniškės net nesvarsčiau – apsistoju ne tik savo gimtajame rajone, bet ir name, kuriame gimiau ir užaugau.

Kadangi kurį laiką Karoliniškėse negyvenau, mano žvilgsnis į gimtąjį rajoną yra dvejopas: prieš išvykimą ir po sugrįžimo. Pirmasis nuspalvintas didele nostalgijos doze, antrasis – vis dar lyginantis su gyvenimo svetur patirtimi. Prieš man išvykstant į Čikagą studijuoti 1999 metais, Karoliniškės buvo tipinis miegamasis rajonas su tokiu rajonui būdingais blokinių daugiabučiais namais,

darželiais, mokyklomis, vaikų klubais, paroduotuvėmis ir poliklinika. Pasiklysti Karoliniškėse buvo sunkoka, net neįmanoma. Nuklydus kiek toliau nuo namų ar net nuo rajono, jį ir vėl nesunkiai susirasdavai žvilgtelėjęs į televizijos bokštą. Tai ypač praversdavo ir savotiškai nuramindavo atsidūrus kitame miesto gale – pažvelgęs reikiama kryptimi į horizontą, iš tolo galėjai matyti savo namus.

Televizijos bokštas Karoliniškių gyventojams – kryptis namo. Andriaus Rasimavičiaus nuotr.

Vienas iš populiariausių karoliniškių užsiėmimų – fotografuoti saulėlydžius pro buto langus. Mindaugo Kluso nuotr.

Mokydamiesi vidurinėje, matematikos pamokose skaičiuodavome, ar sugriuvus bokštui nenukentėtų ir mokykla.

TV bokštas karoliniškiams tarnauja kaip kelrodis nuo 1980-ųjų. Juo pasikliauju iki šiol: bokštas ypač praverčia draugams iš užsienio rodant, kurgi yra tie mano gimtieji namai. Aiškumo ir juoko dėlei, žinoma, priduriu, jog gyvenu ne pačiame TV bokšte, o netoli jo. Mokydamiesi vidurinėje, matematikos pamokose skaičiuodavome, ar sugriuvus

bokštui nenukentėtų ir mokykla. Neprisi-menu, kiek metrų pritrūkdavo, bet visada mūsų skaičiavimų išvada būdavo vienoda: griūvantis bokštas mokyklos nepasieks. Nesvarbu, kad turbūt ne vienas 47-osios vidurinės moksleivis slapta vylėsi ir tikėjosi kito atsakymo.

Kai augau, Karoliniškes „valdė“ dangaus stichijos ir kūnai: apsipirkinėjome parduotuvėse „Merkurijus“, „Saturnas“, „Kometa“, gyvenome Perkūno, Žvaigždžių, Žaibo, Viesulo gatvėse. Spėju, kad neatsitiktinai kosminėse Karoliniškėse nuspręsta įrengti Ugniagesių gelbėtojų mokyklą – dėl viso pikto, kaip savotišką žaibolaidį. 1991 metais Karoliniškes paženklino Sausio 13-osios įvykiai, kuriuose dalyvavo jau ir mano karta. Po jų prie Vilniaus TV bokšto iškilo kryžių ir koplytėlių kompozicija, o kosminiai gatvių, troleibusų

stotelių ir parduotuvių pavadinimai tapo kur kas proziškesni: Loretos Asanavičiūtės, Virginijaus Drusko, Igno Šimulionio ir kt., maximos, lidlai, rimi, ikiukai. Užtat viešuoju transportu iš miesto centro sugrįžtantys (ir į jį vykstantys) lyg kokioje lietuviškoje „Hario Poterio“ versijoje vis dar išlipa (ar įlipa) Pasakų parko stotelėje.

Savaitgaliais Karoliniškių gyventojai pavieniui ir būreliais traukdavo į mišką: žiemą slidinėti ir dalyvauti „Snaigės žygiuose“, pavasarį – rinkti žibučių, vasarą – pasideginti, o rudenį – pagrybauti. Ne vienoje tėčio darytoje fotografijoje esame įamžinti gamtos apsuptyje: vienoje aš žengiu pirmuosius žingsnius, kitoje – mudu su broliu, iš rankų nepaleidžiantys miške surastų pagalių, dar kitoje – aš prie eglės, kurių šakos nuo sniego svorio kone nulinkusios prie žemės. Man augant, neseniai pastatytame Karoliniškių rajone daug žalumos nebuvo, užtat asfalto netrūko. To įrodymas – mano Rugsėjo 1-osios nuotraukos, kuriose aš su vienu, bet kur kas dažniau su abiem nubrozdytais, subintuotais keliais.

Gyvenę arčiau Neries, savaitgaliais išsiruošdavo į Karoliniškių kraštovaizdžio draustinį. Juo karoliniškiečiai iki šiol draugiškai dalijasi su Lazdynų ir Žvėryno rajonų gyventojais. Palei Nerį plyti draustinis, kuriame auga ne viena reta augalų rūšis (yra sukurtas ir ornitologinis draustinio maršrutas), gali pasigirti dar viena pažiba – 58 metrų aukščio Plikakalnio atodanga, kuri, pasak enciklopedijų, yra antra pagal aukštį visoje Lietuvoje.

Be Karoliniškių Pasakų parko, 1987 metais sukultūrinto pušyno su šandien jau bebai giančiomis nugriūti medinėmis skulptūromis lietuvių liaudies pasakų ir mitų motyvais, ir

tolėliau stūksojusio miško, kurį nuo rajono gyventojų atkirto 2008 metais pradėtas statyti Vilniaus vakarinis aplinkkelis, kitų laisvalaikio leidimo formų rajone nebuvo. 2016 metais baigtas statyti greitkelis, prieš kurį, beje, XX a. dešimtame dešimtmetyje dar Sąjūdžio laikų dvasios pilni aršiai protestavo vietos gyventojai, ilgą laiką miesto pakraštyje snaudusias Karoliniškes sujungė jei ne su pasauliu, tai bent jau su Europa. Rašydama tai, nė kiek neperdedu – oficialiuose dokumentuose šis aplinkkelis, kurį ne taip seniai siūlyta pervadinti į Gediminaičių plentą arba Aisčių gatvę, vadinamas transeuropinio tinklo jungtimi.

Praėjus metams kitiems po mano išvykimo, Karoliniškėse išdygo „Impuls“ sporto klubas su baseinu. Verslininkai nusprendė, jog užtenka Karoliniškių ir aplinkinių rajonų gyventojams bėgioti po miškus ar maudytis Salotės ežere, kurį, kol Pilaitė dar nebuvo tapusi oficialiu Vilniaus rajonu, Karoliniškių gyventojai laikė savu. „Impuls“ pastate duris atvėrė ir restoranas bei baras, bet retas prisimena, jog jie turėjo pirmtaką – dar nepriklausomybės priešaušryje vos per kelis žingsnius nuo „Rimi Vaivorykštės“ atsidariusį bariuką, vietinių vadintą *larioku*. Ar bare buvo parduvinėjamas alus ir kiti stipresni gėrimai, negaliu pasakyti. Tada, kai jame lankiausi aš, man ir mano draugėms labiau rūpėjo pyragaičiai. O jų ten tikrai buvo. Šiandien buvusiam bariuke glaudžiasi net trys kišeninės maitinimo įstaigos: picerija, kepyklėlė ir alaus baras. Taigi, tradicija tebegyvuoja.

Šiandien Karoliniškių rajoną pavadinti miegamuoju rajonu neapsiverstų liežuvis. Be jau mano čia paminėto „Impuls“, kelių barų ir restoranų, TV bokšto, turime trijų žvaigždučių verslo, pramogų ir poilsio centrą

„Karolina“, architektūrinį baubą Vilniaus skyriaus „Sodrą“, iš sovietmečio paveldėtą buvusio gamybinio susivienijimo „Dovana“ pastatą, kuriame šiandien veikia keli verslai ir įstaigos. Naujausias Karoliniškių gyventojas – transporto ir logistikos bendrovė „Girteka“, kuri betoninę rajono architektūrą pajvairino šiuolaikinėmis stiklo ir plieno konstrukcijomis. Su ja į Karoliniškes atkeliavo ir pirmoji kavinė – „Baltic Brew“.

**Galite užsukti
į šeštadieniais
vykstantį Vilniaus
kolekcininkų klubo
turgų, netoli TV
bokšto įkurtas
nelegalias naminių
gyvūnėlių kapines
ir, atrodo, vis
dar veikiančią
balandinę.**

Keistesnių vietų ir objektų mėgėjams rekomenduoju aplankyti Obelių sodą (2022 metais ten buvo siūloma įrengti Hamakų parką, galbūt ši idėja dar bus įgyvendinta), Valdo Kančiausko skulptūrą „Vėjapūtis“. Galite užsukti į šeštadieniais vykstantį Vilniaus kolekcininkų klubo turgų, netoli TV bokšto įkurtas nelegalias naminių gyvūnėlių kapines ir, atrodo, vis dar veikiančią balandinę.

Rašant šį tekstą, nutiko įdomus dalykas. Neseniai susipažinau su pora, kuri, kalbėdama apie parodos atidarymo progą surengtas vaišes, lyg tarp kitko užsiminė apie Karoliniškėse veikiančią italo Fabio kavinę „Penkios

raidės“. Pasirodo, joje galima ne tik nusipirkti itališkų skanėstų, bet ir užsisakyti maisto renginiams. Itališka kepyklėlė nėra vienintelis nelietuviškas inkliuzas Karoliniškių maitinimo paslaugų sferoje. Sausio 13-osios gatvėje jau keletą metų veikia vietnamiečių virtuvės restoranas „Ha Noi“.

Vieną dieną feisbuke akis užkliuvo už iššokusio kvietimo prisijungti prie Antakalnio bendruomenės. Apie antakalniečius esu girdėjusi nemažai gerų dalykų: tai draugiška,

organizuota, iniciatyvi bendruomenė. Apie Karoliniškių rajono gyventojus to pasakyti negalėčiau. Tačiau pasidomėjusi sužinojau, jog tokia bendruomenė įkurta 2006 metais. 2016 metais ji netgi išleido rajonui skirtą leidinį *Karoliniškės. Apie tai, kaip atsirado Karoliniškių gyvenamasis masyvas, seniūnija ir kiti objektai*.

Neseniai stoviniuodama troleibusų stotelėje reklamos stende pamačiau skelbimą apie

literatūros ir muzikos festivalį „Karoliniškių ruduo“. Jau trečius metus organizuojamame festivalyje buvo prisiminta rajono įkūrimo istorija, išieties tašku pasirinkus kosmoso ir dangaus kūnų temą. Nežinau, kaip sekėsi festivalio organizatoriams, bet atrodo, jog vieniems kosminiams Karoliniškių ženklams besitraukiant į užmarštį, pamažu tampant rajono ir viso miesto istoriniu paveldu, kiti ženklai, atvirkščiai, transformuojasi ir toliau randa vietą karoliniškėčių ir vilniečių gyvenime.

Šiandien Karoliniškės jau išaugusios miegamojo rajono vardą. Mindaugo Kluso nuotr.

VILNIUS JAUNAS

Naujai senas ar senai naujas „Lelijos“ rūbas

Arnas Šarkūnas

Meno, rezidencijų ir edukacijos centro „Rupert“ parodos instaliacija. Lauryno Skaistgielos nuotr.

Kažkada uždara lyg vienuolynas, susidedanti iš daugybės istorinių sluoksnių ir vis dar stebinanti – taip apie transformacijos nuotaikomis gyvenančią „Lelijos“ siuvyklą kalba vieni iš naujųjų šios teritorijos kūrėjų – Naujamiestį baigiantys prisijaukinti ar į savo gimtąsias vietas

sugrįžę ir kitaip jas pamatę vilniečiai. Pats „Lelijos“ projektas kiek kitoks – norima ne griauti, o prikelti erdves ir daiktus naujam gyvenimui.

Vieni projekte dalyvaujančių kūrėjų – landšafto architektai Petras Išora-Lozuraitis ir Ona Lozuraitytė-Išorė. Jų pažintis su „Lelija“ prasidėjo anksčiau, nei pradėta kalbėti apie planus keisti dar nuo 1947-ųjų Naugarduko gatvėje veikiančio legendinio siuvimo fabriko paskirtį. Sutuoکتiniai „Leliją“ kasdien mato pro savo namų langus.

Petrą iš gimtojo Kauno į Vilnių paviliojo studijos, po kraustynių per sostinės rajonus ir net Londoną su žmona Ona galiausiai apsistojo Naujamiestyje. Pirmą jame paklydo, o dabar pažįsta kaip savo penkis pirštus, ir su „Lelija“ *jaučia* sinergiją. Ona – tikra vilnietė, augusi šalia Lukiškių aikštės. Vėliau, dirbdama Niujorke ir Briuselyje, prisilietė prie pastatų konversijos.

Dabar kartu su Petru „Lelijos“ komplekse kuria viešąsias erdves, kurių, žada, bus daugybė – virs tvoros, pilką betoną keis medžiai ir veja, terasos ant stogų ir aikštės su kavinėmis rėkte rėks apie liberalią, kurti skatinančią erdvę. Teritorija po rekonstrukcijos taps didžiuliu technologijų miesteliu „Tech Zity Vilnius“, miestu mieste, kuriame susipins veiklos, patenkinančios šiuolaikinio miesto žmogaus poreikius.

„Naujamiestis vis labiau virsta miesto centru, o visa ši teritorija, industrinis paveldas taps mikrorajono epicentru su daugybe bendruomenei kurti ir laisvalaikį leisti skirtų viešųjų erdvių. Skirtumas didžiulis, juk anksčiau čia

buvo monofunkcinė teritorija, kuri simbolizavo tik miegą arba darbą“, – apie besikeičiantį vietos veidą kalba Petras.

Bet kol kas dar galima *pasivaikščioti* istorija – darbo laiką fiksuojantys didžiuliai laikrodžiai, apie industrinę paskirtį tiesiog *šaukiančios* salės, niūrūs koridoriai, grotuoti pirmo aukšto langai ir plakatai darbuotojams. Dalyje patalpų siuvėjai dar darbuojasi, kaip vėjas per keturis gamyklos aukštus vis praskrieja ilgametė vienos didžiausių Lietuvoje viršutinių drabužių siuvimo bendrovių vadovė, jau 80-metį paminėjusi Genė Zaveckienė. Sutiktiems vis pasakoja apie penkis gamykloje praleistus dešimtmečius, artistams siūtus drabužius, keliones, vis dar moja su prekėmis pro gamyklos vartus išriedantiems sunkvežimiams.

Puikiai suprasdami, kiek istorijų matę šie fabriko mūrai Naujamiestyje, architektai žada juos įprasminti, pavyzdžiui, viešosiose erdvėse naudoti siuvyklos klasikinių drabužių iškarpų formas.

Norisi išsaugoti „Lelijos“ identitetą, kad liktų jos kultūrinis įdirbis ir sluoksnis – miesto atminties rinkinys.

„Išgyvenu, kai iššluojama miesto tapatybė, manau, kad senose vietose visada reikia įžiūrėti ką nors naudingo. O dabar nebeturime prabangos griauti, tad labai norisi išsaugoti „Lelijos“ identitetą, kad liktų jos kultūrinis įdir-

bis ir sluoksnis – miesto atminties rinkinys“, – mintimis dalijasi Ona.

Šiomet europiniuose apdovanojimuose už viešųjų erdvių formavimą pastebėti sutuoktiniai istoriją įprasmino prisidėdami ir prie projekto „Sodas 2123“. Šiame pastatų komplekse jie kūrė perpanaudojimo ir integravimo naratyvus.

Pora įsitikinusi, kad „Lelijoje“ taip pat galima nemažai ką išsaugoti – žalias erdves, gatvės fasadą formuojančią gyvatvorę, aplinkos fragmentus. Bendradarbiaudami su plastiko produkcijos gamybos įmone „Plasta“ iš perpanaudoto plastiko ketina kurti lauko baldų elementus. O toliau? Tik fantazijos vaisius, ypač kai kurti galima ir iš aštuoniasdešimties metų senumo medinių lubų.

„Tokie projektai yra lyg pilotiniai pavyzdžiai, kaip panaudoti, ką daryti su nebereikalinga medžiaga. Stengiamės perimti ir užsienio patirtį, bet didžiulis iššūkis imtis tokių kūrybinių iniciatyvų, kurios reflektuos praeitį, įkraus viešąsias erdves ir formuos tapatybes“, – atvirauja Ona.

Naują „Lelijos“ rūbą taip pat audžia daugybė kitų menininkų ir kūrėjų. Vytautas Gečas ir Venecijos bienalėje dalyvavęs Robertas Narkus iš senų baldų kūrė naujus, vestibulyje, kur anksčiau zujo gamyklos darbininkai, įrengė projektą „Ofšorinės akys“ – žmonių, idėjų, kolaboracijų ir norų, dialogų tinklą. Bendradarbiavimo čia apstu – štai komplekso pastatų, tarp kurių įsikurs Onos ir Petro komponuojamos viešosios erdvės, išliks aštuoni iš devynių, jų ateitį apmąsto architektai „A2SM Architects“, „DO Architects“, „Audrius Ambrasas Architects“ ir vienas projekto iniciatorių Darius Žakaitis.

Siuvyklos kiemai, po kuriuos vaikšto architektai Ona ir Petras, primena betono džungles.
Ateityje jie vietą užleis augmenijai. Arno Šarkūno nuotr.

Naująjį „Lelijos“ vaizdą taip pat formuojančio Roberto Narkaus studijoje – lyg parodoje.
Arno Šarkūno nuotr.

„Vilniuje nėra įprasta, kad daug architektų imasi vienos teritorijos, bet viskas prasideda nuo dialogo, tik būtina, kad kas išgirstų. O architektai turi kažko tarp praeities ir ateities, kas yra itin vertinga ir svarbu kūryboje. Svarbus ir buvimas abiejuose – menininkų ir architektų – pasauliuose“, – teigia Ona.

Prie meno pasaulio Ona ir Petras prisilietė vos įžengę pro „Lelijos“ vartus – konsultavo čia laikinai įsikūrusius rezidencijų ir edukacijos centro „Rupert“ menininkus. Pastarųjų čia daugybė, atrodytų, iš absoliučiai skirtingų pasaulių, bet susikalbančių.

„Būnant greta yra aklos nuojautos dėl bendradarbiavimo, nors prieš procesą jis sunkiau apčiuopiamas nei iš anksto suplanuotas vientisas brėžinys. Kadangi dabar „Lelija“ – jau lyg daugiaburiaus rezginytis, toli gražu ne koks kvadratas, tai ir daugiau kampų, sąlyčio taškų bei netikėtumų“, – šypteli Petras.

Besikeičiančioje vietoje jau įvyko apie 20 tūkstančių žmonių sutraukę renginiai. Atsiveria parodos, vyksta reivo vakarėliai, mugės, „Rupert“ centro renginiai, į savo kūrybos vaisius žvelgia menininkai. Dalis jų Naujamiestį pamatė visiškai kitaip. Štai keramikė Marija Špokaitė į savo gimtąjį rajoną, kuriame užaugo ir baigė mokyklą, grįžo po penkiolikos Šveicarijoje praleistų metų. Svetur klimato kaitos mokslo lininke dirbusi mergina keramika domėjosi visą gyvenimą ir galiausiai nusprendė apie aplinkosaugos temas kalbėti būtent per meną. Dabar keramiką kuria iš atodangose rasto molio, kuris skaičiuoja jau kelis šimtus milijonų metų, o su tvaraus dizaino atstove Agne Kučerenkaite gamina plyteles su glazūra iš Vilniaus šiluminės elektrinės pelenų.

„Tokios erdvės – labai svarbios: vyksta renginiai, galime vakarais susirinkti ir atsipalaiduoti, galiausiai – grįžti ir įsiliesti į bendruomenę. Menininkams visa tai suteikia kitokią perspektyvą, tai tampa šviežiu vėju visame Naujamiesčio mikrorajone, kurio vaikai mes esame. Susijungia tvarumas, senumas ir tęstinumas“, – įsitikinusi Marija.

Studiją ji dalijasi kartu su vienus lengviausių dviračių rėmų pasaulyje rankomis iš anglies pluošto ir titano gaminančiu Daumantu Vladarskiu, taip pat Naujamiestyje didelę dalį gyvenimo praleidusiu ir laimės užsienyje ieškojusi. Prieš dešimtmetį baigęs industrinį

dizainą, jis galiausiai įkrito į skaitmeninio dizaino rinką, pradėjo domėtis dviračiais. Prieš beveik trejus metus Daumantas prisijungė prie „Tsubasa bicycles“ dirbtuves įkūrusio draugo. Jie kuria ir tobulina technologiją, kuri leidžia pagaminti bet kokio dydžio dviratį, o inspiraciją semiasi iš gamtos ir „Lelijos“.

„Nors šimtus kartų esu pravažiavęs, tik patekęs į šią erdvę supratau, kad ji mums tiktų. Bet koks projektas, kuris edukuoja ir skatina meilę aplinkai, yra naudingas. Nors dalies čia kuriančių žmonių darbai, lyginant su mūsų, labai skiriasi, tačiau jų kuriama atmosfera būnant kaimynystėje veikia, – pasakoja Daumantas. – Inspiracija jaučiama net išėjus į kiemą ir prasilenkus su „Lelijos“ vadove, kuri sugebėjo tiek žmonių suorganizuoti ir

būdama garbaus amžiaus toliau rūpinasi verslu. Tai tik įrodo, kad ir vienas žmogus gali daug ką nuveikti.“

O kai susiburia daugybė žmonių, viskas tampa dar įdomiau.

Kur?

**„Tech Zity Vilnius“,
Panerių g. 43**

Viename iš pastatų jau vyko reivo vakarėlis. Tautvydo Stuko nuotr.

Pasivaikščiojimas po muziejų kavines

Virginija Sližauskaitė

Vytautės Ribokaitės nuotraukos

**Iš šaltuko sukaustytų miesto gatvių
gera šmukštelti į naujų patirčių
žadančius muziejus. O parodų
įspūdžius smagu aptarti čia pat,
muziejuose įsikūrusiose kavinėse.
Kaip ir patys Vilniaus muziejai, taip
ir kiekviena jų kavinė – savita ir verta
pažinti. Tad užsukime pasmalsauti, ką
ragauja miesto tyrinėtojai.**

„Eskedar Coffee Bar“ Signatarų namuose

Pirmiausia – į visuomet gyvoje Pilies gatvėje
esančiuose Signatarų namuose įsikūrusią
„Eskedar Coffee Bar“. Čia akys raibsta nuo
spalvingų paveikslų, jaukumo teikia gra-
žuoliai augalai, o apie seną kavinių tradiciją
būtent šioje vietoje liudija išlikusios autentiš-
ko dekorų detalės.

Kaip pažymi Signatarų namų edukatorė
ir istorikė Milda Kruopienė, įdomią istoriją
mena ne tik kavinės patalpos, bet ir visas
pastatas – XVII amžiuje jis vadintas Škoto
namu, nes priklausė burmistrai Jokūbui
Arnotui Škotui.

Škoto namą, kaip ir daugelį to meto sena-
miesčio statinių, niokojo gaisrai, jis buvo vis
perstatomas, kol 1882 metais atsirado nauji

savininkai – pirklys Karolis Donatas Štralis, su žmona Juzefa auginęs penkis vaikus. Po 1895 metais baigtos rekonstrukcijos Štralis name turėjo 14 butų, iš kurių 10 nuomojo. 1914 metais viename butų įkurta draugija nukentėjusiems nuo karo šelpti, dirbo nemažai visuomenininkų ir būsimų signatarų, tad

būtent čia kiek vėliau pasirašytas Nepriklausomybės aktas.

Bet grįžkime į laiką po namo rekonstrukcijos, kai pirmame jo aukšte vienas Štralis sūnų – Kazimieras – atidarė mus taip dominančią kavinę „Baltasis Štralis“.

Signatarų namuose, kur įsikūręs „Eskedar Coffee Bar“, XIX amžiuje veikė cukrainė.

„Tiesa, randama šiek tiek duomenų, kad dar prieš Štralius, XIX amžiaus viduryje, šioje vietoje veikė pirkliui Henrikui Kaskei (arba Raskei) priklausiusi cukrainė, joje buvo speciali konditerijos gaminių krosnis. Jei tai tiesa, kavinių tradicija šioje vietoje prasideda dar anksčiau, nors, žinoma, ryškiausiai prisimename čia buvęs „Baltasis Štralis“, – teigia M. Kruopienė.

Pasak istorikės, pavadinimą kavinei suteikė lankytojai, įkvėpti interjero spalvų, tad lengva atspėti, koku koloritu pasižymėjo kiti Vilniuje veikę „Raudonasis Štralis“ ir „Žaliasis Štralis“.

„Šių trijų kavinių asortimentas skyrėsi. „Baltojo Štralio“ svečiai galėjo mėgautis būtent saldėsiais – pyragais, pyragaičiais, šokolado gaminiiais. Pasakojama, kad čia itin populiarius buvo šokoladinis tortas „Stefanija“,

keptos bobos. Iš istorikės Anželikos Laužikienės tyrimų žinome, kad buvo tiekiamas kava, kakava, arbata, vasarą mėgtas gėrimas „Mazagranas“ – gaminamas sumaišius juodą kavą, cukrų, taurelę konjako ir įbėrus ledo gabaliukų“, – pasakoja M. Kruopienė.

Esama duomenų, kad „Baltasis Štralis“ turėjo ir privatesnę salę, kur Antrojo pasaulinio karo metais veikė lenkų pabėgėlių aktorių kabaretas „Ksantypa“, rengęs nuotaikingus vakarus. Pati Štralio kavinė veikė iki antrosios sovietinės okupacijos.

„Tuomet čia atsirado komunaliniai butai, o „Baltojo Štralio“ patalpose atidaryta valgykla, neoficialiai vadinta „Afrika“. Tai buvo bohemos ir kitų, daug laiko Pilies gatvėje leidžiančių, miestiečių mėgstama vieta. Toliau istorija veda link 2000-ųjų, kai kelerius

„MO bistro“ freskos – skaitmeniniu būdu atkurtas sanatorijos „Pušėlė“ fragmentas.

metus čia veikė restoranas, pavadintas „Baltuoju Štraliu“. Vėliau tai buvo muziejaus renginių erdvė, o 2021 metais duris atvėrė dabartinis kavos baras“, – apibendrina M. Kruopienė.

Ši vieta – šiuolaikiška, kartu išlaikanti senojo „Baltojo Štralio“ dvasią. Autentišką Štralio kavinės interjerą dabar liudija grindų plytelės, lubų dekoras, taip pat – suplanavimas.

Kavos ar arbatos puodelį išgerti Signatarų namuose esančioje kavinėje, pasak M. Kruopienės, tai ir praleisti laiką itin simboliškoje Vilniaus vietoje: „Juk šis pastatas liudija modernios Lietuvos valstybės ištakas ir reprezentuoja laisvės idėją, kuri apima visus valstybės piliečius – visus mus.“

Šiandien „Eskedar Coffee Bar“ galima susišildyti kava, kurios pupelės atkeliauja iš Afrikos, pasilepinti bandelėmis su cinamonu ar pyrago gabalėliu, o vakare – užsukti kokteilių.

Kur?

Pilies g. 26

„MO bistro x DMV“ MO muziejuje

MO muziejaus tąsa – kavinėje. Svečių akis džiugina nuo pat muziejaus ir bistro atsida-rymo dienos visą sieną puošiantis Algirdo Steponavičiaus ir Birutės Žilytės kūriny-
s. Kul-
tūros paveldu paskelbtos Naujųjų Valkininkų sanatorijos „Pušėlė“ freskos fragmentą, skaitmeniniu būdu atkurtą „Vilniaus galerijos“ vadovo Audriaus Klimo iniciatyva, į MO mu-

ziejaus kolekciją įsigijo muziejaus steigėjai Danguolė ir Viktoras Butkai. Tokia poros misija – išsaugoti Lietuvos vizualinio meno nuo XX amžiaus 6 dešimtmečio paveldą.

Prisėdus kavos ir pasikalbėti, verta akimis susirasti ir žaismingus grafiko Kęstučio Gri-galiūno pjaustinius, kurių drąsi spalvų paletė ir džiugi nuotaika atsikartoja bistro interjero sprendimuose, kurtuose architekto Vilmanto Bavarskio. Savitą atmosferą kuria į bistro užsukantys muziejaus lankytojai, menininkai.

„MO bistro“ – kepyklos „Druska Miltai Vanduo“ įkūrėjų projektas, todėl čia kasdien galima rasti šviežių kepininių ir rankų darbo duonos. Norintiems užkąsti rimčiau siūlomi modernios europietiškos virtuvės patiekalai.

Kur?

Pylimo g. 17

„Backstage Cafe“ Vilniaus muziejuje

Ir žiemą praeivių pilnoje Vokiečių gatvėje esanti kavinė išlaiko savo DNR – kviečia susipažinti su rūšine kava, ragauti ir patirti at-radimo džiaugsmą. Kavinė – ir tarsi neforma-li Vilniaus muziejaus skaitykla, kur, laukiant draugo, galima pavartyti knygų apie Vilnių.

Muziejaus tikslas, kad visa Vokiečių g. 6 esanti erdvė kvėpėtų gera kava ir šviežio-mis bandelėmis, įgyvendintas su kaupu. Miestiečiai čia skimbčioja šaukšteliais, valgo desertus, tyliai šnabždasi ar garsiai juokiasi. Lankytojų favoritai – *americano* ir *flat white* kava, kreminė kiaušininė, varškėčiai, o pats

populiariausias pasirinkimas – tik šioje kavinėje gaminamas tiramisu.

Kur?

Vokiečių g. 6

„Elektrinė“ Energetikos ir technikos muziejuje

Pirmosios viešos Vilniaus miesto elektrinės, kurioje dabar veikia Energetikos ir technikos muziejus, patalpose beveik prieš metus pakvipo kava. Muziejaus tikslas – tapti patraukliu mokslo centru ir moderniu miesto

muziejumi, tad ir kavinė atliepia šių dienų muziejaus lankytojo poreikius. Pačių muziejaus darbuotojų pavadinta „Elektrinė“, žiemą ji siūlo šildančių sezoninių gėrimų, o norintiems užkąsti – lengvų, iš lietuviškų produktų ruošų suvožtinių ar pikantiškų kruasanų.

leškantys kavinės renginių, šaltuoju sezonu juos atras pagrindinėje muziejaus Katilų salėje.

Kur?

Rinktinės g. 2

„Backstage cafe“ yra tarsi neformali Vilniaus muziejaus skaitykla.

Moderniam miesto muziejui reikėjo jį atspindinčios kavinės.

„2D Café“ Iliuzijų muziejuje

Į jokią kitą nepanaši, juodos ir baltos spalvos kavinė įsikūrusi Iliuzijų muziejuje. Toks tikslas ir buvo – neįprastame muziejuje turėti ne mažiau išskirtinę kavinę.

Lankytojai, čia užsisakę kavos puodelį, gali smalsiai apžiūrėti dvimačio dizaino interjerą. Ypatingą pojūtį sukuria ir kavinės viduryje esantis didžiulis medis bei stiklinis stogas.

Tačiau sužavės ne tik dizainas – smaližių laukia ryškūs desertai, kokteiliai, kava ir spalvota cukraus vata. O ieškantiems kūrybingų užsiėmimų verta užsukti į kavinę organizuojamus tapybos renginius „Drink&Draw“.

Kur?

Vokiečių g. 8

„The Gallery“ Nacionalinėje dailės galerijoje

Kelionę po muziejų kavines baikime... restorane. Ieškant meno patirčių, aplenkti Nacionalinę dailės galeriją vargu, ar pavyks. O įspūdžių išėjus iš ekspozicijų salių taip pat nepritrūks – juos aptarti galima čia pat galerijoje veikiančiame restorane.

Jis pasitinka subtilia atmosfera, šviesa ir pro didžiulius langus atsiveriančiais miesto vaizdais. Čia galima pasimėgauti kava, bet verta ir užkąsti – sulaukus dienos pietų ar vakariėnės laiko. Juk restorano išskirtinumas – nuolatinė meniu kaita, o kūrybiškas patiekimas simbolizuoja stiprią draugystę su NDG.

Kur?

Konstitucijos pr. 22

Kaip skamba Vilnius?

Maršrutą sudarė Gabrielė Medingytė

Dažnai praeidami pro įspūdingą istoriją menančius pastatus nė neįtariame apie juose vykusį muzikos ir teatro gyvenimą. Eidami į šventinį koncertą Filharmonijoje, negalvojame, kad čia suskambo pirmoji lietuviška opera „Birutė“. Kirsdami senamiestyje Arklių gatvę, pamatome muzikine atmintimi tebealsuojančias sienas, už kurių veikė mirties akivaizdoje gimęs Vilniaus geto teatras. O skubėdami pro Muzikos ir teatro akademiją neįtariame, kad pastatas buvo statomas mergaičių gimnazijai.

Žingsniuokime pasiklausyti muzikinių Vilniaus paslapčių! Visą maršrutą, kurio ilgis apie šeši kilometrai, rasite Neakivaizdinisvilnius.lt ir nemokamoje programėlėje „Neakivaizdinis Vilnius“.

Jėzuitų mokyklinis teatras

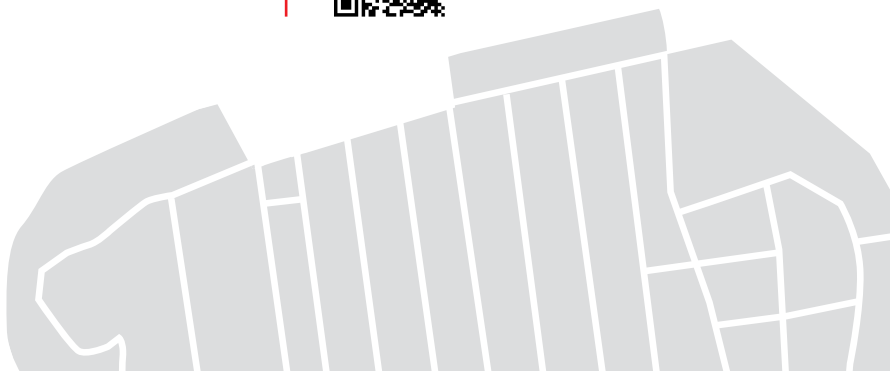
Universiteto g. 3
54.68273, 25.28676

Kaip atrodė baroko estetika teatre? Įsteigę Vilniaus universitetą, jėzuitai daug dėmesio skyrė jo kultūrinei veiklai. Ypač skleidėsi muzika ir teatras, buvo statomos įvairios pjesės, organizuojami šokių vakarai, rengiamos teatralizuotos religinės ir akademinės šventės. Vaidintos Užgavėnių dramos, mokslo metų pabaigoje – atostogų dramos. Teatras turėjo ir itin praktišką paskirtį – padėti studentams išmokyti raiškiai kalbėti ir laisvai jaustis prieš auditoriją.

Daugiau

Poezija VU Teatro salėje

Teatro salė XIX a. pab. VU bibliotekos Rankraščių skyriaus nuotr.

VU teatro salė XXI amžiuje. Vytautės Ribokaitės nuotr.

Lietuvos nacionalinė filharmonija

Aušros Vartų g. 5
54.67640, 25.28804

Iki XX amžiaus pradžios sostinėje nebuvo koncertams ir teatrui tinkamos salės, taigi tuometė miesto valdžia nutarė rekonstruoti Pirklių namus ir čia įrengti Miesto salę.

Pastato eksterjere siekta prabangos pagal Paryžiaus operos „Grand Opéra“ pavyzdį.

Naujojoje miesto salėje koncertavo Fiodoras Šaliapinas, Sergejus Rachmaninovas, Lietuvių savišalpos draugijos chorui dirigavo Mikalojus Konstantinas Čiurlionis, o 1909 metais pirmąkart scenoje pasirodė Vilniuje gimęs vunderkindas Jascha Heifetzas. Čia

buvo rodoma pirmoji lietuviška opera „Birutė“, veikė pirmasis lietuviškas knygynas ir net susirinko Didysis Vilniaus Seimas.

Pirmojo pasaulinio karo metais pastate veikė karo ligoninė, kino teatras ir kelios mokyklos. Filharmonija įkuriama tik 1940-aisiais.

Vėl paskelbus karo padėtį ir į Filharmoniją įsiveržus vokiečių kariuomenei, pastatas tarnavo kaip telefono ryšių skyrius. Naciams Vilniaus žydus suvarius į getą, orkestro direktorius, žydų muzikantams išmokėjęs atlyginimus, juos atleido ir padėjo pasislėpti.

Vilniaus valstybinis Žydų dramos teatras, 1941 m.
Vilniaus regioninis valstybės archyvas.

Daugiau

Muzikos enciklopedija

Miesto salės rūmuose įkurta kino salė „Milda“, 1927 m. Lenkijos nacionalinis skaitmeninis archyvas, 1-P-2862.

„Lėlės“ teatras. Vytautės Ribokaitės nuotr.

Vilniaus teatras „Lėlė“

Arklių g. 5

54.67715, 25.28644

Teatras mirties akivaizdoje – tinkamiausias žydų geto teatro pavadinimas. Šis išskirtinis teatras įkuriamas 1942 metų sausio 18 dieną Didžiajame Vilniaus gete ir sulaukia itin prieštarų geto gyventojų reakcijų. Gete pasklido daugybė skelbimų juoduose rėmeliuose: „Kapinės – ne vieta teatrui.“

Nors teatras veikė mažiau nei metus, jame statomi spektakliai ir rengiami koncertai buvo itin lankomi. Per trumpą teatro gyvavimo laikotarpį buvo sukurta daugiau nei šimtas spektaklių, parduoti 34 804 bilietai, o surenkamos lėšos skiriamos geto vargšams paremti. Mirties akivaizdoje teatras tapo kenčiančių žmonių stiprybės šaltiniu.

Daugiau

**Muzikinė ekskursija
„Vilniaus geto keliais“**

Umiastovskiy rūmai, 1931 m. Jan Bulhak nuotr. Lietuvos mokslų akademijos biblioteka, RSS SFG-2401/14/2.

Vilniaus klubas

Trakų g. 2
54.68012, 25.27821

Po Vilnių nusiaubusio gaisro pastatytuose ir XX amžiaus pradžioje grafienei Janinai Umiastovskai atitekusiuose rūmuose buvo rengiami aukštuomenės pobūviai, kuriuose dalyvaudavo net 400–500 svečių. Ypač rūmai išsiskyrė slaptais lietuviškais vakarėliais.

Geros dienos baigėsi, kai sovietmečiu didingi rūmai buvo nusiaubti – išvežta 33 sunkvežimiai baldų ir kitų interjero detalių. Lietuvai atgavus Nepriklausomybę, čia 1998 metais įsikūrė Vilniaus klubas.

Daugiau

Ekskursija po Umiastovskiy rūmus

Lietuvos muzikos ir teatro akademija, centriniai rūmai

Gedimino pr. 42
54.68875, 25.26918

Vilniuje 1903 metais to meto Georgijaus (dab. Gedimino) prospekte iškilo konservatyvių formų pastatas – sostinėje buvo išpopuliarėjusi modernizmo stiliatika.

Vilniaus klubas. Vytautės Ribokaitės nuotr.

Pastatė turėjo įsikurti rusiška Vilniaus mergaičių gimnazija, tačiau keičiantis santvarkoms jo paskirtis kito. 1947 metais Jono Bendoriaus vadovaujama Vilniaus konservatorija čia pradėjo savo veiklą, kuri tęsiasi iki šių dienų.

Daugiau

Virtualus choras

Mergaičių gimnazija, 1902 m. Atvirukas. Leidėjas – Davydas Vizūnas, 1910 m. Lietuvos nacionalinis dailės muziejus.

Skylėtos Vilniaus sienos

Agnė Šimkūnaitė
Vilniaus muziejus

Tarp mirguliuojančių kavinių ir parduotuvių vitrinų nelengva pastebėti išlikusius nebylius istorijos liudininkus: šovinių, sprogmenų ar skeveldrų paženklintus pastatus. Nors miestas gydomsi žaizdas, aptrupėjusių, įskilusių ar kitaip įvairiausių karų paženklintų sienų sostinėje vis dar labai daug. Apie tai, kaip tokius ženklus pastebėti, kuriose miesto vietose šių pėdsakų išlikę daugiausia, kalbamės su feisbuko grupės „Karo pėdsakai Lietuvoje“ įkūrėju doc. dr. Juozapu Blažiūnu.

Kokius karų, mūšių pėdsakus šiandieną dar galime pamatyti Vilniuje?

Niekas nesusimąsto, kad vienas Šv. Kotrynos bažnyčios bokštas buvo faktiškai susprogdintas, vėliau atstatytas. Po karo Vokiečių gatvė buvo nušluota, ten, kur yra „prancūzų parkelis“, taip pat visas kvartalas nušluotas. Toje vietoje, kur stovi Jono Basanavičiaus paminklas, buvo pastatas, jis apšaudytas, sudegė, ir mažai kas iš jo beliko. Tokių karo žaizdų buvo, bet miestas tvarkėsi, todėl tų pėdsakų nėra likę itin daug. Jus pastebėti yra kartu

ir lengva, ir sunku, jų yra, tik reikia atpažinti. Ką mes galime vadinti karo pėdsakais? Mes įsivaizduojame, kad būtinai turi būti tiesiogiai pataikyta, tačiau pakanka ir sprogimo skeveldros, įsmigusios į sieną arba į stulpą, metalines dalis. Tokie sprogimo pėdsakai, pataikymai gali atrodyti kaip paprasčiausi pastato ištrupėjimai.

Kaip juos atpažinti?

Labai paprastai. Yra pataikymo vieta ir skeveldrų, išskraidžiusių į šonus, pažeistos vietos. Minosvaidžių pėdsakų yra daugiau, jie, kaip ir artilerijos, tanko apšaudymai, lengviau atpažįstami. Bet vėlgi, tankai gali šaudyti ir padegamaisiais, ir sprogstamaisiais, ir skeveldriniais užtaisais. Artilerija skiriasi, taip pat ir minos gali būti skirtingos. Šautuvo snaiperinė kulka vienaip, paprasto kitaip, automato vėl truputėlį kitaip skrieja. Automatas arba kulkosvaidis šaudo serijomis, tarsi siuvimo mašina „tuk tuk tuk“ – ir nuėjo per sieną. Jei gu šauna šautuvu, tai bus vienas, du šūviai, ir negali suprasti, ar šaudyta tikslingai, ar šūviai buvo atsitiktiniai. Kulkosvaidžių, automatų šūvius jau galima identifikuoti.

Kurie Vilniaus rajonai išsiskiria šiais ženklais?

Senieji rajonai, centras, didžiosios gatvės, kur judėjo kariuomenės. Judant į senamiestį pro Aušros vartus – jie stipriau nukentėjo, bet jau dabar nieko nesimato, jokio pėdsako. Pavyzdžiui, dabartinė Aludarių gatvė, einanti pro buvusį alaus kombinatą, gatvė, lygiagreči Vinco Kudirkos gatvei, – yra kiemų, kur pastatų sienos ypač sukaltos, sušaudytos, neįsivaizduoju, kaip žmonės ten gyvena – šiluminė varža turėtų būti prasta. Pagal šūvių kon-

Karo randai pastate Trakų g. 12. Pauliaus Gaiduko nuotr.

centraciją galima suprasti, kad vienoje arba kitoje vietoje buvo gynybiniai įtvirtinimai. Kažkas sėdėjo, atsisėdė. Yra vienas namas Aludarių gatvėje labai subaladotas. Matyti, kad kulkosvaidžiu šaudė labai ilgai: sienoje kas porą centimetrų kulkų žymės. Pagal tai, kaip kulkos susminga, kiek jos išplėšia mūro arba tinko, galima suprasti, koku atstumu buvo šaudoma. Šūvis nėra tai, kad šauni, ir kulka kilometrą skrenda, artimas mūšis vyks- ta 10, 20, iki 50 metrų atstumu, ir dažniausiai šaudoma kulkosvaidžiais ir automatais.

Tilto gatvėje mačiau miną, įstrigusią gyvenamojo namo sienoje. Tiksliau, minos galvutę, pačios minos nebėra, jau išlupta. Juokiamės, kad suradus kokį stambesnę arba įdomesnę objektą, tikrai galima išsilupti kokią kulka, bet tai nieko neduos, nes identifikuoti, ar ji vokiška, ar rusiška, būtų tam tikrų problemų:

rusai mėgo vokiškas kulkas, vokiečiai irgi, nes vokiškos mažiau strigdavo.

Tilto gatvėje mačiau miną, įstrigusią gyvenamojo namo sienoje.

Kokie pastatai su išlikusiais karo randais jums įdomiausi?

Lietuvos apeliacinis teismas buvusiuose KGB rūmuose, nes jo sienoje yra du tanko šūvių pėdsakai. Iš kalibro galima spėti, kad juos galėjo iššauti sovietams pagal lendlizo programą perduotas amerikiečių tankas *Sherman*. Kažkuriuo metu buvo pradėta skleisti legenda, kad tai Lietuvos partizanai

Pastatuose Aludarių g. 6, Pamėnkalnio g. 15 išlikę vieni ryškiausių karo pėdsakų. Pauliaus Gaiduko nuotr.

bandė išvaduoti kalėjimo rūsyje kalinamus savo draugus. Gražiai skamba. Paskui buvo pasakojama, kad prieštankiniu ginklu šauta bandant pataikyti į grotas, kad jie galėtų pabėgti. Graži legenda, tik prasilenkia su logika, nes pataikius į rūšį prieštankiniu ginklu nelieta gyvų. Prie Mindaugo „Maximos“ yra pastatas, kuriame buvo vokiečių karo ligoninė, galima daryti prielaidą, kad tą pastatą naudojo gynybai, – jis visas *sukapotas*, sienoje yra minos išplėštas mūro gabalas.

Vilniaus universiteto pastatas buvo ginamas ir puolamas, bet pėdsakų nėra išlikę jokių. Viskas taip užglaistyta, kad nieko negalima pamatyti. Labiausiai tuos pėdsakus atskleidžia senų nuotraukų tyrinėjimas, pavyzdžiui, Gedimino prospekte, ten, kur dabar įsikūręs Konstitucinis Teismas, buvo karo komendantūra, o kitoje gatvės pusėje – karo ligoninė. Tai ir dabar matyti, kad karo ligoninė yra nukentėjusi, komendantūra gavusi pora šūvių iš mažo kalibro tanko pabūklo.

Patys ryškiausi pavyzdžiai, kur galima ieškoti tokių pėdsakų, yra kelių sankryžos. Jogailos, Pylimo, Pamėnkalnio gatvių sankirtoje, ten, kur dabar Petro Cvirkos skveras, mūrinėje sienoje rasime keturias ar penkias vietas, į kurias pataikė mažo kalibro artilerija, greičiausiai atsitiktinai, nes sienoje nėra langų.

Kodėl svarbu, kad šie ženklai išliktų?

Pavyko mums su draugais šiek tiek pakalbėti per radiją, televiziją, pafilmuoti, pafotografuoti. Spaudos rūmus norėjo remontuoti ir fasadą, kur žymės, susijusios su Sausio 13-osios įvykiais, sutvarkyti. Ne per seniausiai buvau LRT pastate, kur visa patalpa yra išvarpyta kulų sausio 13-ąją. Tokius objektus verta saugoti, nes jie turi savo istoriją, pa-

Ištrupėjimai skiriasi nuo karo randų.
Juozapo Blažiūno nuotr.

sakojimą, o tokie, kurie neturi savo pasakojimo... šiuo metu vargšams gyventojams mažina šiluminę varžą.

Man patinka, kad restauruojant kai kuriuos pastatus išsaugomos sienos su kulų fragmentais, kaip Basanavičiaus, Trakų gatvėse išsaugota, atidengti buvusių parduotuvių užrašai ir tenai matyti istorija, lenkiški užrašai, užrašai jidiš kalba ir šūvių pėdsakai.

Miestas atsinaujina. Karo pėdsakai sunyks, bus užglaistyti, uždažyti. Ateini ir žiūri – ne tik kad sienoj skylės nebėra, bet ir pastato nebėra, naujas stovi. Man visada norėjosi paimti Vilniaus žemėlapį ir sužymėti esamus ir buvusius taškus, kur pataikyta. Galbūt pavyktų identifikuoti, patikslinti puolimo arba atsitraukimo kryptis. Taip matai, kad karas buvo žiaurus. Žinai, kad už tų visų sienų, kur buvo pataikyta, kur yra sproginų žymių, kur apdegę, buvo žmonės.

Vilnius švenčia

Lauke

Gruodžio 1–sausio 7 d.

Kalėdos sostinėje

Katedros, Rotušės, Vinco Kudirkos aikštės

700 progų švęsti! Džiugina Kalėdų miestelis, šventinis traukinukas, edukacijos.

Bėgikai su šventiniais kostiumais plūsta į kalėdinį „Eurovaistinės“ bėgimą. Valdovų rūmų kieme naujas projektas „Vilniaus Valdovų rūmų ledas“ – čia veikia čiuožykla. Dovanų vilniečiai ieško Dizaino skvere arba „Uptown Christmas’23“ mugėje „Lofte“. O Naujuosius metus pasitinkame su gražiąja egle Katedros aikštėje.

www.kaledossostineje.lt

Užupis. Gabriel Khiterer nuotr.

Premjera

Gruodžio 12 d.

Vilniečių filmas „Once in Vilnius“

Menų fabrikas „Loftas“, Švitrigailos g. 29

Vilniaus 700 metų jubiliejų šventėme dailinamiesi savo vaizdo įrašais apie miestą, o projekto komanda sujungė juos į 70 minučių filmą. Į renginį kviečiami visi filmo bendraatoriai! Nuo sausio filmas keliaus po festivalius.

www.700vilnius.lt

Su vaikais

Gruodžio 16 d.

Kalėdinė vakaro ekskursija šeimoms

Prie paminklo J. Montvilai, Trakų g. 9

Sutemus, pasišviesdami žibintais, leisimės į kelionę po burtų, paslapčių, kvapų apgaubtą senamiestį. Ekskursijos, lobių paieškos, žaidimai vyks visą kalėdinį laikotarpį.

www.gatvesgyvos.lt

Gruodžio 31 d.

„Mano Vilnius mano“

Vilniaus „Lėlės“ teatras, Arklių g. 5

Lėlių ir objektų spektaklio vaikams premjera! Du smalsūs vaikai apleistame name sutinka Vilniaus metraštininką ir keliauja laiku nuo Gedimino sapno iki šių dienų.

www.teatraslele.lt

Festivaliai

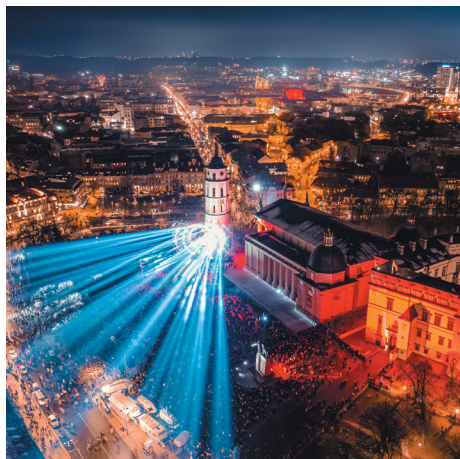
Sausio 25–28 d.

Vilniaus šviesų festivalis

Vilniaus gatvės, aikštės, skverai

Šviesiai ir ryškiai švęskime Vilniaus gimtadienį! Kaip ir kasmet, gatves, skverus, kiemus, pastatus užlies šviesos, jos išryškins miesto architektūrą, sukurs stebinančius objektus ir sušildys širdis.

www.lightfestival.lt

Šventė. Olgos Pošaškovos nuotr.

Vasario 2–25 d.

SU-MENĖK

Vilniaus galerijos ir muziejai

Važiuojam į meną! Patirkite šiuolaikinį meną keturis vasario savaitgalius į muziejus ir galerijas vykdami specialiu, nemokamu SU-MENĖK viešojo transporto maršrutu. Rinkitės iš daugiau nei 40 kultūros įstaigų!

www.sumenek.lt

Parodos

Visą žiemą

„Samuelio Bako menas Vilniuje: retrospektyva 1942–2023“

Vilniaus Gaono žydų istorijos muziejus, Naugarduko g. 10

Vilniaus miesto garbės piliečio S. Bako 90-metis sutampa su Vilniaus 700-uju jubiliejumi. Savo mylimam miestui, kurį nuolat tapo, dailininkas padovanojo 53 savo kūrinius. Parodoje gėrėsitės simbolių kalba.

www.700vilnius.lt

Iki gruodžio 31 d.

„vilniaus_kambariai_v.1.1“

Vilniaus muziejus, Vokiečių g. 6

Kaip Vilnius atrodė prieš 1 900 milijonų metų? Atsakymas – geologijos kambaryje, kur miestą pamatysite kitaip.

www.vilniausmuziejus.lt

Iki sausio 9 d.

„URBS: žmonės ir knygos“

Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo
biblioteka, Gedimino pr. 51

Vilnius buvo svarbiausias knygų spaudos
ir sklaidos centras Lietuvos Didžiojoje
Kunigaikštystėje. Šioje parodoje pamatysite
išskirtinių XVI–XVII amžiaus knygų.

www.lnb.lt

Iki sausio 14 d.

Kazimiero Alchimavičiaus paveikslo „Gedimino laidotuvės“ paroda

Valdovų rūmai, Katedros a. 4

Įspūdinga, 150 kilogramų sverianti Kazimiero
Alchimavičiaus drobė, kurią Lietuvai pasko-
lino Krokuvos muziejus, simboliškai užbaigia
Vilniaus 700 metų jubiliejaus programą.
1840 metais gimęs dailininkas išgarsėjo
istorinės tematikos kūriniais.

www.valdovurumai.lt

Iki sausio 14 d.

„Tarp būties ir atminties. Senieji Vilniaus pilių vaizdai“

Valdovų rūmai, Katedros a. 4

Beveik 200 kartografijos, tapybos, grafikos
darbų, suskirstytų temomis „Topografija“,
„Būtis“, „Gyvastis“, „(Iš)trynimasis“, „Su(si)grąži-
nimasis“, – žvilgsnis į Vilniaus pilis.

www.valdovurumai.lt

Iki vasario 4 d.

„Vilnius, Wilno, Vilne 1918–1948. Vienas miestas – daug pasakojimų“

Nacionalinė dailės galerija,
Konstitucijos pr. 22

Vilniaus paveikslą kūrė lenkų, lietuvių, žydų,
baltarusių, rusų, ukrainiečių ir kitų tautybių
vilniečiai. Pamatysite nuo Jano Bułhako iki
jaunosios kartos dailininkų darbų.

www.ndg.lt

Visą žiemą

„Varpinė – Vilniaus laiko juosta“

Vilniaus arkikatedros varpinė, Katedros a. 2

Ypatingas pastatas, saugantis seniausią
sostinės laikrodį, kviečia į parodą-žaidimą!
Kilsite laiko juosta, ant stiklų per visą bokšto
aukštį atrasite įvairių istorijų.

www.bpmuziejus.lt

Visą žiemą

Leonardo da Vinčio mašinos

Energetikos ir technikos muziejus,
Rinktinės g. 2

Skraidančios mašinos, povandeninis kos-
tiumas, medinis žmogaus raumenų jėga
varomas tankas – tik keli Leonardo da Vinčio
išradimai, kuriuos pamatyti ir paliesti galite
muziejuje!

www.etm.lt

Leonardo da Vinčio mašinos. ETM nuotr.

Visą žiemą

„Tegul visi bus viena. Šv. Juozapato Kuncevičiaus kankinystei – 400“

Bažnytinio paveldo muziejus, Šv. Mykolo g. 9

Vilniaus šventė pažymėta ir šv. Juozapato Kuncevičiaus kankinystės jubiliejumi. Parodoje susipažinsite su šiuo šventuoju, Abiejų Tautų Respublikos globėju.

www.bpmuziejus.lt

Visą žiemą

„Pasaulio dydžio Lietuva: mūsų migracijos istorija“

Istorijų namai, T. Kosciuškos g. 3

Kur mes migravome ir kaip keitėme pasaulį? Seksimė Lietuvos migracijos procesus nuo XIX amžiaus iki šių dienų.

www.lnm.lt

Visą žiemą

„Troleibuso ūsai“

MO muziejus, Pylimo g. 17

Ar norite pavairuoti troleibusą? Parodoje 6–10 metų vaikams – miesto istorijos, patirtys troleibuse, personažai ir meno kūriniai.

www.mo.lt

Literatūra

Vasario 22–25 d.

Vilniaus knygų mugė

LITEXPO, Laisvės pr. 5

„Pasauliu netikiu, o pasaka tikiu“ – 24-osios Knygų mugės tema kviečia diskutuoti apie knygą ir skaitymą nerimo kupiname pasaulyje. Maždaug 300 leidyklų, daugiau nei 500 renginių, daugybė rašytojų – nepraleiskite šių knygų atlaidų!

www.litexpo.lt

Daugiau

www.700vilnius.lt

www.vilnius-events.lt

MES SU VIL(N)IUM
DRAUGAUŽAM ILGAI.
KARTAIS JIS MANE UŽKNISA.

PLIKAS

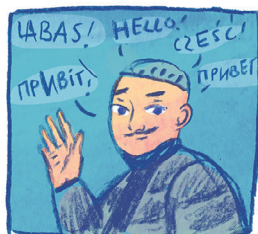

NIŪRUS

NEBEMADINGAIS ŪSAIS

UŽTENKA PAŽVELGTI KITAIP, JIS...

DAUGIAKULTŪRIS

ŽALIAS

SEKSI

RAMUS

NEAKIVAIRDINIS

PRIE MENO

GRAŽUS

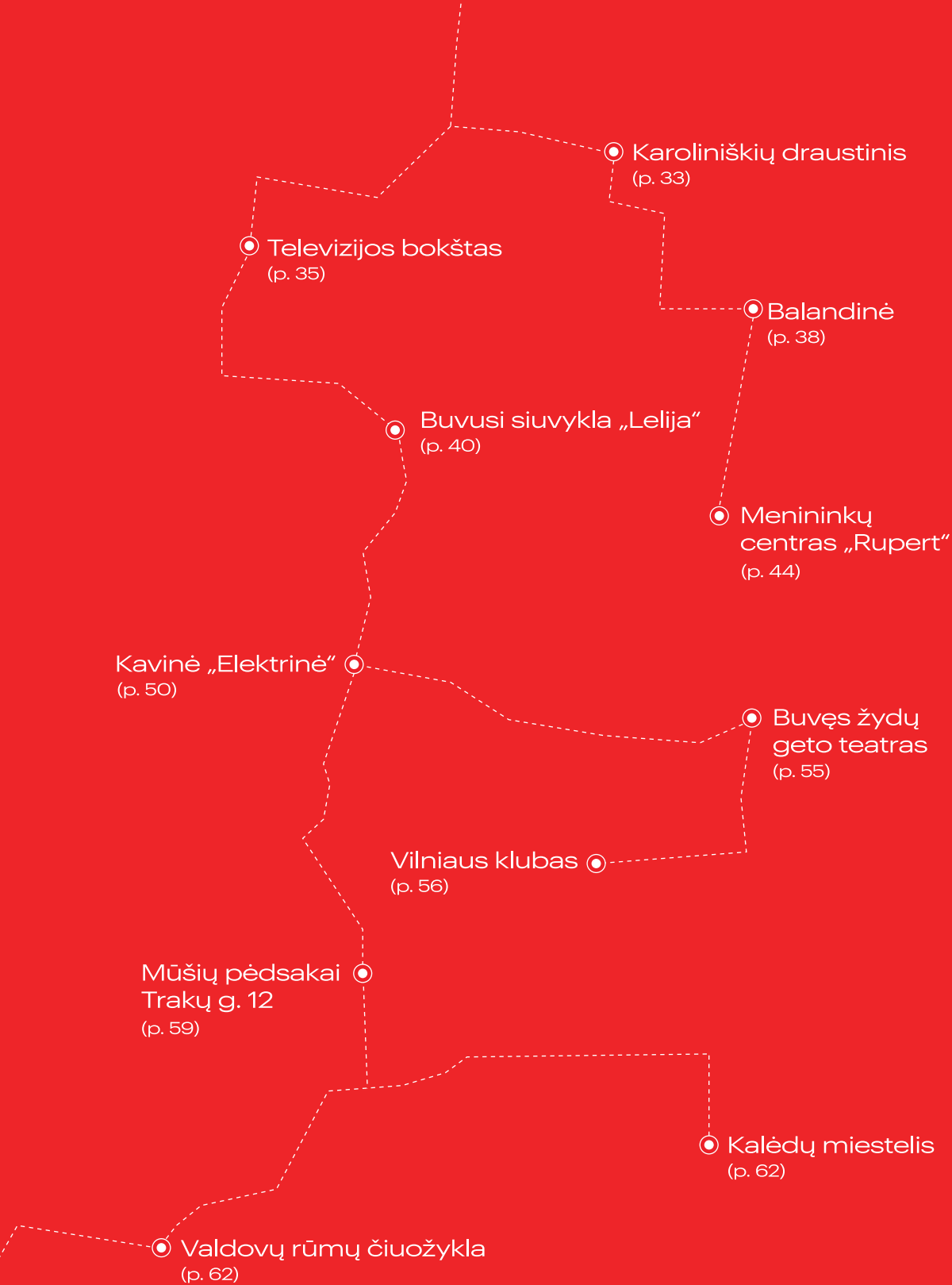

STEBINANTIS

ŠIUOLAIKIŠKAS

**Neakivaizdinis
VILNIUS**

www.neakivaizdinisvilnius.lt

FB: Neakivaizdinisvilnius

IG: neakivaizdinis_vilnius

Mobiliją programėlę
„Neakivaizdinis Vilnius“
galima atsisiųsti

Leidinyas apie mažiau atrastas Vilniaus erdves ir asmenybes.

LEIDĖJAS Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Užsienio ryšių ir turizmo skyrius

TEKSTŲ AUTORIAI: Jurgita Ogulevičiūtė-Guehlke, Aelita Ambrulevičiūtė, Vida Jonušytė, Rugilė Audenienė, Marija Vaicekauskaitė, Dalia Cidzikaitė, Arnas Šarkūnas, Virginija Sližauskaitė, Gabriele Medingytė, Agnė Šimkūnaite

VIRŠĖLIS: Vytautės Ribokaitės nuotr.

TURINYS: AUKSO ŽUVYS

TURINIO REDAKTORĖ Rugilė Audenienė

MAKETAS: Vilma Černiauskaitė

KALBOS REDAKTORĖ *Ne atbula ranka*

TIRAŽAS 10 000 egz. (platinamas nemokamai)

ISSN 2669-025X

Žurnalas atspausdintas ant
FSC sertifikuoto popieriaus.

